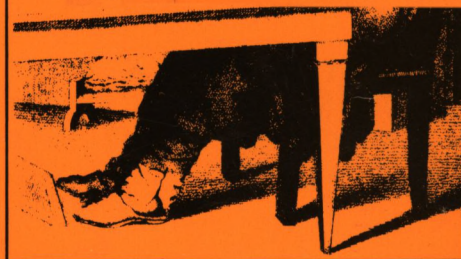

1 SKILLING 1771

med appendiks om ½ skilling 1771

Frank Pedersen

Norsk Numismatisk Forening

1 SKILLING 1771

med appendiks om 1/2 skilling 1771

Frank Pedersen

NNF-NYTT

Norsk Numismatisk Tidsskrift

SPESIALNUMMER

1 skilling 1771

© Norsk Numismatisk Forening

Tekst: Frank Pedersen

Fotos: Arne Hansen

Fotografierne til ill. af 1 skilling type S 10E, S 15, S 18, S 20 og ½ skilling type S 23 er erhvervet hos B. Ahlström, Mynthandel AB, Stockholm

Fotografi af Voltasøjle er venligst udlånt af Danmarks Tekniske Museum, Helsingør

Printed in Norway by: Knoph & Langeland A/S

ISSN 0801 - 4957

Published in 1991 by Norsk Numismatisk Forening.

Ettertryk er bare tillatt med forfatterens / udgiverens tilladelse og bare med kildeangivelse.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form without the prior permission of the author / publisher.

De afbildede mønter er med undtagelse af mønterne på side 16 samt mønten på side 37 alle vist i naturlig størrelse.

Forside: Georg Zoëga (1755-1809). Udateret stik af Luigi Rados efter tegning af A. F. Sergent-Marceau.

DEDIKATION

Per Lundgren, Norsk Numismatisk Forening, har gennem hele sit lange liv interesseret sig for numismatikken og har på mange og ulige felter beriget den numismatiske verden gennem aktivt virke, grundige studier og informative beskrivelser over numismatiske emner. Som et eksempel herpå har Per Lundgren gennem mere end to menneskealdre haft et særligt øje for 1 skillingen 1771 og han kunne således i 1945, som den første nogensinde, offentliggøre et grundigt og systematisk studie af 1771-skillingens væsentligste varianttyper. Dette studie har han sidenhen ved flere lejligheder fulgt op med nye bidrag om emnet, såvel i litteratur som i foredragsform.

Nærværende bog tilegnes herved Per Lundgren i dybeste respekt for Per Lundgren som menneske, som numismatiker og som pioner i emnet, 1 skilling 1771.

Frank Pedersen

Indholdsfortegnelse

Forord	s. 6
Indledning	s. 7
Historisk oversigt (1771-1814)	s. 8
1 Skilling 1771	s. 9
Møntmestre og Stempelskærere	s. 10
1771-skillingsudmøntningen	s. 11
Typebestemmelse	s. 14
Typernes stempelskærere og møntsted	s. 22
Typernes karakteristika	s. 25
Typerne og deres udmøntningsrækkefølge	s. 30
Centerprik	s. 34
Forside / Bagside-orientering	s. 35
Blanketten. Mål, vægt og metal	s. 37
1771-skillingen i "fremmede klæder"	s. 46
At samle 1771-skillinger	s. 52
Nøgle til hurtig typebestemmelse af 1 Skilling 1771	s. 55
Appendiks om ½ Skilling 1771	s. 58
Litteraturfortegnelse	s. 61

TAVLE 1. 1 Skilling 1771 FORSIDER

TAVLE 2. 1 Skilling 1771 BAGSIDER, København

TAVLE 3. 1 Skilling 1771 BAGSIDER, Altona og Kongsberg

TAVLE 4. ½ Skilling 1771 FORSIDER og BAGSIDER

FORORD

Selvfølgelig kan det undre, at der kan skrives en hel bog om blot en enkelt mønt, men lad det være min påstand, at kun meget få mønter, om nogen overhovedet, fortæller så bredt og spændende om mønt- og nationalhistorie som denne 1-skillings 1771. Der berettes om kaos i møntvæsenet, om stredede stempelskærere, om befolkningens mistillid til mønten, om brændevinsbrænderiets ophør, om skandaler i kongehuset og om meget, meget mere. En spændende mønt fra en spændende tid.

De mønthistoriske beskrivelser i bogen er hovedsageligt hentet fra J. Wilcke's, Kurantmønten 1726-1788, men også andre kilder er anvendt som det vil fremgå af litteraturfortegnelsen bag i bogen.

Det er vel dokumenteret, at prægningen af 1771-skillingen fandt sted ved 3 forskellige møntsteder (Altona, København og Kongsberg) over en 15-års periode med mønten i hele perioden antedateret 1771 - og mange andre spørgsmål er med årene blevet klarlagt. Men fortsat henstår en del ubekræftede mønthistoriske teorier, heriblandt nogle spændende og udfordrende spørgsmål vedrørende tids- og stedsfæstelse af de mange forskellige stempler, der gennem årene fremstilledes til den omfangsrige prægning. Dygtige og grundige studier er i den henseende gjort af Per Lundgren i 1945 og senere videreført og systematiseret af Erik Stolberg i 1973. Det er deres studier, der danner basis for nærværende bogs typebestemmelser m.v.

Bogen indeholder stort set, hvad der i dag officielt eksisterer af viden om 1771-skillingen og den henvender sig til såvel begynderen som til den mere erfarne samler, ja til enhver, der på en eller anden måde er "faldet over" 1771-skillingen og har fattet interesse for at lære denne almindelige skillingsmønt nærmere at kende.

1771-skillingen har hos mange udgjort det første bekendtskab med en skillingsmønt og det er et af bogens formål at udvikle dette bekendtskab til et nært og utbytterigt "venskab". Giv læseren inspiration til videre forskning i emnet eller vækkes lysten og interessen for helt andre af de gamle mønter, ja, så er endnu en hensigt med bogen opfyldt.

Såfremt bogens Læsere besidder viden eller kendskab til 1771-skillingen, der ikke er omtalt i bogen, er det mit håb at der gives oplysninger herom. Den enkelte kan herved yde værdifulde bidrag på vejen til opfyldelsen af det endelige mål: En beskrivelse af de endegyldige sandheder om 1771-skillingsprægning, cirkulation og videre skæbne.

For uvurdelig hjælp og støtte ved bogens tilblivelse, tilrettelæggelse og udgivelse rettes en tak til Oslo Mynthandel, PLEA Mønter-Frimerker København, Peter Flensborg København, Oslo Universitet Myntkabinett, Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling København og Dansk Numismatisk Forening samt en særlig tak til Arne Hansen, Kolsås og til Norsk Numismatisk Forening, her ikke mindst til Per Lundgren og Sverre Y. Lerdahl.

INDLEDNING

Lykkeskilling, skillingsvise, ”Tobak for en skilling”, ”Jeg har ikke en skilling” er ord og udtryk, som mange stadig anvender i skrift som i tale, hvilket vel kan undre, når det betænkes, at ophavet til disse begreb, skillingsmønterne, udmøntedes for sidste gang for mere end 100 år siden. Men i sproget hænger skillingen altså stadig ved - og ved nøjere eftertanke er det måske heller ikke så besynderligt. Der prægedes nemlig skillingsmønter gennem en periode på mere end 400 år i Danmark/Norge (ca. 1440 - 1873) og skillingerne var således i 13-14 menneskealdre en hyppig og integreret del af befolkningens hverdag.

Det var enorme mængder skillingsmønt, der i disse 400 år fandt vej gennem prægemaskinerne. Skillinger af forskellig pålydende, metal, størrelse, vægt og udseende, og gennem store dele af perioden var skillingsmønt stort set den eneste mønt, der cirkulerede blandt menigmand. Det kan fx. nævnes, at alene 1-skillingen, som jo i nærværende bog har en fremtrædende rolle, udmøntedes i 59 forskellige danske hovedtyper. 1-skillingen var iøvrigt i periodens første del en anseelig og relativt værdifuld mønt, medens den senere degraderedes til en ganske almindelig ”småmønt”.

Som mønter flest, giver også skillingsmønterne, alene ved deres udseende, et lille stykke historie og vi har set, at deres blotte tilstedeværelse påvirker sproget, ikke blot i mønternes egen ”levetid”, men i mange generationer herefter. Interesserer man sig desuden for forholdene omkring de enkelte mønttypers tilblivelse og brug, opleves et vidt spektrum af fortidens forhold vedrørende politik, økonomi, kultur osv. Enhver mønt har noget at fortælle.

I den henseende er 1 Skilling 1771 enestående.

Historisk oversigt (1771-1814)

Vi befinder os i perioden fra slutningen af det 18. århundrede til begyndelsen af det 19. århundrede. Små spæde forsøg blev i denne periode gjort på at ændre samfundet fra landbrugssamfund til industrisamfund, men stadig lededes riget af en lille overklasse med den danske konge i spidsen. Enevælden lakkede dog mod enden.

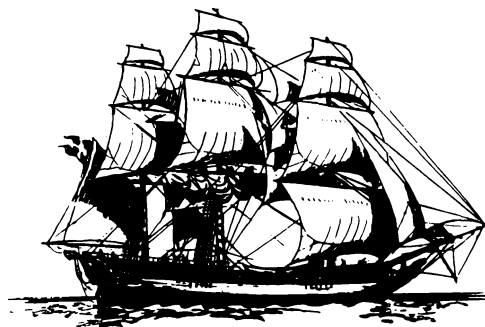
København, Vesterport (omkring 1809)

Historisk set var det et meget begivenhedsrigt og på mange måder dramatisk tidsafsnit. Kong Christian VII var regent i årene 1766-1808, men i størstedelen af perioden var det dog mere af navn (bl.a. på mønterne) end af gavn. Tiltagende sindssyge hos kongen medførte at kronprins Frederik (Frederik VI fra 1808) ved sin indtræden i statsrådet i 1784 allerede fra dette år reelt overtog regentposten. Tidligere, 1769-1772, var kongens svagheder blevet blotlagt i forbindelse med den politiske magtkamp omkring J.F. Struense, krydret med sidstnævntes kærlighedsforhold til Christian VII's dronning Caroline Mathilde og afsluttet på dramatisk vis med Struensees barbariske henrettelse på Øster Fælled i København 1772.

Af andre større begivenheder kan nævnes Stavnsbåndets ophævelse i 1788, den hærgende storbrand i København 1795, den engelske flådes bombardement af byen i 1807 med efterfølgende ran af den stolte flåde. Perioden sluttede med det såkaldte statsbankerot i 1813 og med Norges selvstændighed efter fredsftalen i Kiel 1814.

I det nære udland var tilstandene ikke mindre urolige. Den franske revolution indledtes i 1789 og efterfulgtes i 1792 af den europæiske koalitionskrig mod Frankrig, der under anførelse af Napoleon Bonaparte hentede mange sejre, dog blot for til slut med sin gigantarmé i 1813 at lide store og endelige nederlag på russiske slagmarker. Samme Rusland havde i 1807 erobret Finland fra Sverige.

I denne atmosfære af krig og ufred "fødtes og levede" 1771-skillingen og som det vil fremgå af det efterfølgende, svarede de til tider turbulente forhold omkring denne skillingsmønt egentlig ganske godt til tidens uroligheder.

Ostindiefareren "Norge"

1 Skilling 1771

1 skilling 1771 udmøntedes i 9 af årene i perioden 1771-1785 og ved 3 forskellige møntsteder - Altona (ved Hamburg), Kongsberg (ved Oslo) og København. Gennem alle årene prægedes mønten med årstallet 1771. Dog eksisterer der en uofficiel prægning af en tilsvarende mønt, men med årstallet 1779.

1771-skillingens grundlæggende præg, møntbilledet, forblev i hovedsagen ens gennem alle årene. Vi vil senere beskæftige os med de karakteristiske forskelle, der med datidens fremstillingsteknik uundgåeligt fremkom over så lang en årrække og med forskellige stempelskærere involveret.

1771-skillingen ser således ud:

Forsiden: (FS) viser Christian VII's kronede, dobbelte monogram (C om 7-tal), det ene monogram spejlvendt. C'erne forskudt ind over hinanden.

Møntkant: Perlering.

Bagsiden: (BS) indeholder 5 linier indskrift:

1
SKILLING
DANSKE
KM
1771

samt rosetter på hver side af 1-tallet og under 1771. Desuden et varierende antal punkter præget efter DANSKE, KM og 1771 samt mellem K og M.
(KM = Kobber Mynt)

Møntkant: Perlering.

Møntrand: Glat.

Blanket: Kobber, diameter ca. 29,5 mm, tykkelse ca. 2 mm og vægt 11,693 g (officielt).

Møntmestre og stempelskærere

1771-skillingen cirkulerede i Danmark, Norge og Hertugdømmerne såvel i udmøntningsperioden 1771-1785 som i årene herefter indtil 1814, ialt 44 år, og spillede i hele denne periode en stor og dominerende rolle i møntsystemet.

Møntstedernes nøglepersoner i perioden var:

	Møntmestre:	Stempelskærere:
<u>Altone</u>		
1771-1784	Caspar Henrik Lyng (CHL)	1771-1788 Johan Henrik Wolff (W) ¹⁾
1784-1786	Didrik Christian Liebst (DCL)	1789-1791 Mahrenz (M)
1786-1816	Michael Flor (MF)	1791-1839 Georg Valentin Bauert (B)
<u>København</u>		
1761-1783	Hans Schiervin Knoph (K, HSK)	1763-1799 Johan Ephraim Bauert ¹⁾ (B) Skar også stempler til Altona.
1784-1797	Caspar Henrik Lyng (CHL)	
1797-1810	Hans Jacob Arnold Branth (HIAB)	1800-1807 Peter Leonard Gianelli (PG)
		1810-1813 Johannes Conradsen (IC, ICF)
<u>Kongsberg</u>		
1769-1774	Johan Henrik Madelung (IHM)	1746-1777 Gabriel Andersen Lunde
1776-1797	Hans Jacob Arnold Branth (HIAB)	1777- Anders Lunde ¹⁾
1797-1806	Johan Georg Madelung (IGM)	
1807-1814	Johan Georg Prahm (IGP)	

1) Skar stempler til 1771-skillingen

1771-Skillingsudmøntningen

År 1771. Mønten i Altona oprettedes 23. august 1771 og det var dette møntsted, der fik æren af at være først med udmøntningen af 1771-skillingen. Ialt ca. 1.1 mill. stk blev det til dette år og det skulle vise sig at disse mønter blev de eneste, der udmøntedes i selve året 1771. Efterfølgende udmøntninger skete i 1773 samt i årene 1779-1785.

Kobberet til prægningen i 1771 leveredes af købmand Olde fra dennes valseværk og kobbermølle i Poppenbüttel ved Alsteren nordøst for Hamburg og stemplerne udførtes af stempelskærerne Wolff og Bauert. Det anses for givet, at Bauer udførte stemplerne, hvor kronererne er relativt store og hvor C'erne er skarpt afskårne foroven. Bauert havde nemlig kort tid forinden skåret stemplerne til Rethwisch-Specierne med tilsvarende karakteristiske design. Man var imidlertid ikke tilfreds med hans stempler og han fik ordre om at "tillægge sig renere bogstaver".

År 1773. Dette år optog Mønten i København prægningen af 1771-skillinger. Det kan i den forbindelse nævnes, at Møntmester Knoph både i januar og Maj udtalte sig kritisk om rentabiliteten ved udmøntningen af denne kobbermønt i småpartier og tilrådede indkøbt kobber dertil på samme måde som det var sket i 1771 hos købmand Olde i Hamburg. Senere på året og i nogen tid fremover skaffedes desuden store mængder kobber via indsmeltning af brændevinskobberkedler, der iht. ordre af 9. september 1773 til samtlige amtsforvaltere skulle indsendes til Mønten. Denne ordre fulgte ophævelsen af brændevinsbrænderiets forpagtning samt afskaffelse af brændevinsbrænderen på landet i Danmark, hvilket var sket ifølge forordning af 2. september 1773. Kobberet fra brændevinskedlerne viste sig ikke at være særlig velegnet som møntkobber, idet det var for uensartet og for bekostelig at omdanne. Og kun lidt hjalp det at det d. 7. oktober 1773 blev befalet, at jernringe og tinlodninger skulle afslås før indsendelse af kedlerne.

Der måtte således skaffes kobber andetsteds fra og resultatet blev indkøb såvel fra ovennævnte købmand Olde som fra Sverige (svenske plåtmønt kobber) og Norge (Røros i Trøndelag).

D. 18. oktober 1773 fik Knoph besked om at indsende de første 500 Rigsdaler møntet i nye 1-skillinger (ialt 48.000 stk) med samme præg og årstal som Altonaprægningen i 1771 og herefter gik det så stærkt, at man inden årets slutning havde præsteret mere end 5 mill. stk.

Den store udmøntning havde baggrund i flere forhold:

- der kunne hentes en nem fortjeneste ved at udmønte kobberskillinger underlødige som de bevisligt var,
- der eksisterede et stort behov for mønter til omveksling af de mindste sedler på 1 rigsdaler, sedler som banken allerede i 1762 havde fået tilladelse til at udstede. Ved at producere rigsdalere af papir (sedler) reducerede man møntningsomkostningerne til gavn for aktionærerne (fra 1773 Kongen),
- udmøntningen af kobbermønter fastholdt mønterne inden for rigets grænser til forskel fra udmøntning af sølvmønter, der havde en tendens til at "løbe af landet" lige så hurtigt som de udmøntedes,
- og endelig var det jo en oplagt økonomisk gevinst at anvende de beslaglagte brændevinskedler som møntmetal.

Men nu begyndte befolkningen at ane uråd. Det uensartede møntmetal, mistanken om underlødigt metal, det uensartede møntpræg og den fortsatte fremkomst (i året 1773) af nyprægede mønter med årstallet 1771, forurolegede. Og rygter om falske mønter verserede. Uroen var så stor at myndighederne ved plakat af 9. december 1773 fandt anledning til at erklære, at:

"Den udvortes Forskel i Præget af den roulerende Kobber-Mynt, som alene rejser sig af Stempelskærerne's Mane'r og de af dem brugte større og mindre Bogstaver, ikke forvolder mindste Forskel i sammes lige Gehalt og Værdi, hvorom enhver sig med Vægt kan overtøde, men at den skal i alle kgl. og offentlige Kasser uden Modsigelse vorde antagen".

Samtidig fik Bauert streng instruks om at udføre sine stempler helt identiske med 1771-udmøntningerne i Altona. Der må her være tænkt på enten Wolffs stempeltype fra 1771 eller en af Bauert forbedret type, en type som Bauert i så fald havde nået at udføre i 1771 efter ordren til ham om at ændre på præget af hans første type.

År 1779. Udmøntningen af 1771-skillingen lå herefter officielt stille i perioden 1774-1778. På Vestlandet i Norge konstateredes imidlertid i vinteren 1775/76 en betydelig udmøntning af falske 1-skillingen uden dog at de skyldige kunne pågribes. Folk på den egn havde regnet ud at prisen på kobber i Bergen var så lav, at der kunne opnås en anelig fortjeneste ved at forvandle det til 1771-skillingen (et pund kobber, af hvilket kunne møntes ca. 43 skilling, kostede ca. 23 skilling). Fogden i Bergen indberettede: "Den norske Bonde er sændig (snu) og mange af dem arbejder godt i kobber. Men ingen kunde overbevises om at have laget denne mynt uden at attraperes i Gerningen". Bortset fra angivelsen -betydelig- foreligger der ikke noget skøn over mængden af den falske mønt.

Officielt genoptoges udmøntningen i København i 1779, hvor det dette år blev til ialt ca. 800.000 stk og i de efterfølgende 6 år gik det så rigtigt løs. Øget udstedelse af rigsdalersedler tilsvarede af forøget behov for omvekslingsmønt.

År 1780. Påny var Altona-Mønten med i produktionen og tilsammen udmøntedes her og i København ialt ca. 7 mill. stk, heraf dog langt den overvejende del i Altona, der siden åbningen i 1771 hurtigt havde udviklet sig til "Rigeres Hovedmøntsted".

År 1781-1782. I disse år var København igen alene. Ca. 500.000 stk i 1781 og 1.8 mill. stk i 1783 blev det til.

Mangelen på småmønt var fortsat stor og stigende, hvilket klart fremgår af talrige tilkendegivelser:

- 27. april 1781 resolverer kongen, at der til cirkulationens tarv må møntes en hel del forskellig småkurant.
- 28. oktober 1782 godkendes udmøntning af 20.000 rigsdaler kobbermønt.
- 25. november 1782 meddeles det, at en betydelig mængde af det af købmand Olde

leverede kobber er overført til udmøntning i København og

- 8. januar 1783 meddeler bankkontoret, at der til det daglige omvekslingsbehov behøves 192.000 stk kobberskilling pr. uge. Dette afstedkommer en kongelig resolution lydende på, at der til udgangen af marts måned, ugentligt skal udmøntes 192.000 stk. I motiveringen herfor siges:

"... da Banken ikke kan undvære disse mønter til de daglige udvekslinger og ellers vil savne klingende mønt og dette vil være uheldigt for vekselkursen, skønt denne udmøntning forvolder kongens kasse 21 1/3% tab, dels på grund af kobberets høje pris, dels og fornemmelig på grund af den store udgift til udhamringen".

Jo, vel var der travlt i møntværkstederne. Dette kunne også på anden vis registreres, bl.a. af breve fra møntmester Knoph, der "hvert øjeblik" må korrespondere med de bevillende myndigheder for at få finansieret indkøb af nye heste til at trække valseværket, til erstatning for døde heste eller gamle heste, der ikke kan mere.

År 1783. 1771-skillingens udmøntningskurven påbegyndte nu sin sidste, men til gengæld næsten ufattelige stigning. Alt bærer i de følgende 2 år præg af hektisk aktivitet på Møntstederne. Det fremgår bl.a., at møntmester Knoph foranlediger ekstraansættelse af stempelskærerlærlinge, prægere, justerere, smeltere og smede - og arbejdet med kobberforsyningerne er selvsagt store. Der leveres kobber af vidt forskellig oprindelsessted - tidligere er nævnt købmand Olde i Hamburg og nu omtales hyttekobber, brændevinsredskaber fra Zahl-Cassen i Kristiania (nuværende Oslo), svenske kobberplåter og det ved Mønten i København beroende norske kobber.

Stempelskærerne var udsat for et næsten umenneskeligt arbejdspress - og galt gik det da også. Blandt flere hundrede stempler, som leveredes var nogle præget med fejl i indskriften. Efter en reprimande fra myndighederne meddeler møntmester Knoph 12. oktober 1783, at stempelskærer Bauert ved en fejltagelse har frigivet et stempel med indskriften 1 SKILLING DANAKE med hvilket en del mønter er præget, men få afleveret. De fleste fejlprægede mønter er kasseret og stemplerne er blevet destrueret. I samme

forbindelse nævnes, at ophavet til et andet fejlpræget stempel 1 SKILLING DANSKE M K ikke med sikkerhed kan fastslås, men at det formodentlig også er Bauert, da møntmester Lyng (Altona) har erklæret, at der aldrig er bemærket fejlprægede stempler ved Mønten i Altona. Møntmester Knoph meddeler slutteligt, at det er påbudt Bauert at udvise større forsigtighed ved stemplernes fremstilling samt at alle stempler i fremtiden skal forevises ham (Knoph) før de anvendes. Man ser for sig en travl og hårdt arbejdende Bauert og får egentligt lidt medlidenhed med ham. Det ser dog ud til, at han i møntmester Knoph havde en forstående chef, idet Knoph i ovennævnte brev bl.a. anmoder om, "at der vises forståelse for (Bauerts) uagtsomhed i betragtning af det tidspres, hvorunder fremstilling af stemplerne for tiden foregår".

Reprimander, påbud og stempelkorrektur hjalp måske, men eftertiden har dog påvist endnu to stempelfejl, 1 SKILLING DNASKE og 1 SKILLING DANKSE, som uopdaget anvendtes i møntproduktionen. Om årsagen til fejlene virkelig var det store tidspres eller om Bauert reelt var sløset med sit arbejde, kan ikke vides, men en kendsgerning er det, at Bauerts stempler, foruden stavfejlene, ofte har skæve og "dansende" bogstaver, skrånede "linier", store forskelle i samme mønttypers møntbillede og mange ufuldstændige prægningskorrektioner - i modsætning til stempleskærerne Wolff og Lunde, hvis stempler var langt mere præcise og ensartede i præget.

Totalt møntedes knap 7 mill. stk i Altona og København i 1783.

År 1784. Dette år kulminerede udmøntningen af 1771-skillingen og nu var 3 møntsteder på samme tid aktive i produktionen, idet Kongsberg deltog fra og med maj måned. Regnes efter datidens forhold var der tale om utrolige mængder, hvor især Altona imponerede med alene ca. 20 mill. stk. Sættes antallet af arbejdsdage til 300 svarer dette til en daglig produktion på ca. 66.000 stk. Men også København (ca. 10 mill.) og Kongsberg (ca. 1 1/4 mill.) havde travlt.

Det kan tilføjes, at Bauert i denne periode sendte stempler til både Altona- og Kongsberg-Mønten.

År 1785. Men så gik "gassen af ballonen". Altona og København standsede udmøntningen af skillingen og tilbage forblev kun Kongsberg i endnu 1 år, i hvilket det blev til godt 800.000 stk. Hermed afsluttedes en både lang, hektisk og begivenhedsrig periode på 15 års udmøntninger. Knap 55 mill. stk 1 skilling 1771 havde da passeret gennem prægemaskinerne.

År 1786-1814. Men skillingen levede videre, som vi senere skal se, og gør det jo for såvidt stadig rundtom i mange møntsamlinger. Det "officielle liv" afsluttedes dog i 1814 og blev således ialt omkring et halvt århundrede langt - en periode, hvor skillingen forblev en dominerende småmønt i møntcirkulationen og hvor dens betydning bl.a. kan ses af kurantbankens status pr. 30. juni 1791 hvoraf fremgår, at beholdningen af klingende mønt, 765.820 rigsdaler og 83 skilling for størstedelen bestod af kobber.

Ved plakat af 6. april 1812 indkaldtes, under trussel om konfiskation, al ældre kobbermønt, herunder 1771-skillingen (sidstnævnte skulle anvendes som blanket til udmøntningen af 12-skilling 1812). På trods af denne trussel bestemte en senere plakat, dateret 28. april 1813, at 1771-skillingen indtil videre måtte forblive i omløbet, gældende som 2 rigsbankskilling, ved plakat af 21. maj 1814 reduceret til 1 3/5 rigsbankskilling i Hertugdømmerne.

*1 skilling 1771 og 1812 -
et synligt tegn på periodens inflation.*

Ved plakat af 13. september 1814 indkaldtes 1771-skillingen og denne dato blev således dens endeligt (dog beretter Rønning, at den i Norge var gældende helt frem til udgangen af 1876). Som vi senere skal se havde skillingen også et andet og mere uofficielt liv i vidt forskellige og fremmede "klæder".

Udmøntningstal

Efterfølgende gives en kort, summarisk oversigt over 1-skillingsudmøntningens omfang i tal (tallene angiver det prægede antal samt det dertil svarende antal rigsdaler kurant):

Udmøntningsår	Altona		København		Kongsberg	
	stk	Rigsdaler Kurant	stk	Rigsdaler Kurant	stk	Rigsdaler Kurant
1771	1.118.112	11.647				
1773			5.270.400	54.900		
1779			815.520	8.495		
1780	6.408.000	66.750	506.016	5.271		
1781			454.464	4.734		
1782			1.788.768	18.633		se note
1783	6.192.000	64.500	716.832	7.467		
1784	19.568.640	203.840	9.832.320	102.420	1.249.776	13.018,5
1785					836.256	8.711
Ialt	33.286.752	346.737	19.384.320	201.920	2.086.032	21.729,5

Samlet udmøntning: **54.757.104 stk** ~ 570.386,5 Rigsdaler Kurant.

Note. Wilcke har i brevsveksling med Lundgren erkendt, at den i "Kurantmønten 1726-1788" anførte oplysning om prægning af 1771-skillinger i Kongsberg i 1782 ikke er rigtig. Kongsberg-udmøntningerne påbegyndtes først i maj 1784.

Type-bestemmelse

Hvorfor type-bestemme?

Når type-bestemmelse af 1771-skillingen overhovedet har så stor betydning og interesse, som tilfældet er, skyldes det, foruden ønsket om et specifikt mål for en variantsamling, et brændende ønske om at kunne bestemme den enkelte mønt, dvs. fastslå møntens Stempelskærer, Møntsted og udmøntningstidspunkt.

Kun 1 type?

Ja, officielt eksisterer der egentlig kun 1 type 1-skilling 1771. Når møntsamlere og nærværende bog ikke desto mindre omtaler flere forskellige typer, menes der egentlig karakteristiske stempelvarianter af denne type, men for nemheds skyld bruges udtrykket type som synonym for stempel-variant.

Forskellige stempler.

Først vil vi se på, hvor mange stempler, der kan tænkes at have været fremstillet for at muliggøre den store skillingsproduktion. Det nøjagtige antal kendes ikke, men ved hjælp af Wilcke, der i anden sammenhæng nævner, at der anvendtes 184 stempelpar til udmøntning af 14.973.408 stk 2-skillings 1761, dvs. 81.377 stk pr. stempelpar, samt Stolberg, der systematisk samlede mere end 1000 stk 1771-skillinger og blandt disse fandt 560 forskellige stempelpar repræsenteret, findes et kvalificeret bud at ligge omkring 600 - 700 stempelpar, svarende til ca. 78.000 - 92.000 prægede skillinger pr. stempelpar.

Hvor stort et antal stempler, der er tale om, kan måske bedst ses af den kendsgerning, at der til udmøntningerne i 1784 - alene til dette års Altona-produktion - har måttet fremstilles mellem 215 - 250 stempelpar.

En lidt mere systematisk beregning af det sandsynlige totale antal fremstillede stempelpar kan gøres ved at undersøge omfanget af stempelligheder mellem 2 skillingssamlinger og indsætte de fundne værdier i efterfølgende formel:

$$X \cdot \frac{Y}{Y_x} = Z$$

X er et givent antal **forskellige stempler** repræsenteret i en skillingssamling, der spænder bredt over i al fald de alm. typer.

Y er et antal **skillinger** fra en anden samling, der er erhvervet uden skelen til skillingstyper.

Y_x er det antal af Y, der kan konstateres at have stempellighed med X-stempler.

Z er det sandsynlige antal stempelpar fremstillet til prægning af 1771-skillinger.

Det må erkendes, at formlen, videnskabeligt set, er behæftet med nogle svagheder, bl.a. antages det jo, at alle stempelpar producerede lige mange mønter og at alle stempelrepræsentationer er bevaret i lige stort omfang frem til i dag. Begge antagelser er selvfølgelig fejlagtige.

På trods heraf anses formlen for anvendelig, idet det dog må huskes, at resultatets pålidelighed stærkt påvirkes af den mængde stempelrepræsentationer, X, og mønter, Y, der er til rådighed. Jo større antal, jo større pålidelighed. For nylig foretoges en beregning baseret på en samling, hvori var repræsenteret 200 forsk. stempler, X. Mod denne samling undersøgte 132 mønter, Y, fra Oslo Universitet, Myntkabinett og Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling, Købh. og der fandtes 50 mønter, Y_x , der havde stempelligheder med X-stempler. Undersøgelsen sandsynliggjorde da følgende antal stempelpar:

$$200 \cdot \frac{132}{50} = 528$$

Et resultat, der i betragtning af de mange usikkerhedsfaktorer, må siges at være bekræftende nær det anslåede 600 - 700 stempelpar.

Der kan ikke med sikkerhed påvises nogen forskel på antallet af fremstillede forside- og bagsidestempler, og da slet ikke i størrelsesordenen af 1 : 2 (forside/understempel : bagside/overstempel), som har kunnet konstateres ved andre af fortidens udmøntninger.

Hvor mange typer?

Hvor mange **typer** findes der da af 1771-skillinger? Ja, teoretisk set kan der tales om lige så mange typer, som der findes forskellige stempler, men det må nok opfattes som noget overdrevent. Spørgsmålet kan imidlertid ikke besvares entydigt og endegyldigt. Det er den enkelte møntsamlers, der selv sætter grænsen for typernes egenart, det være sig rosetternes udseende, punkternes antal, C'ernes størrelse, bogstavernes karakter, kronens form osv. Ingen vil med rette kunne hævde at besidde det eneste riktige svar på, hvad der berettiger en selvstændig type. Og her findes netop en af de morsomme udfordringer ved at samle 1771-skillinger. Det vidt forskellige præg fra mønt til mønt appellerer til nysgerrighed, fantasi og sans for systematik.

Som et kuriosum kan i den sammenhæng omtales en møntsamlers håndskrevne notater (se næste side) om forskellige varianttyper. Optegnelserne er formentlig gjort i slutningen af 1800-tallet og viser, at den pågældende samlers nøje har undersøgt bagsidepræget på nogle

1771-skillingen hvoraf fem mønter er nummereret 1 - 5 (se ill.). Med megen sans for møntbilledets detaljer har vedkommende iagttaget rosetter, punkter, tal og bogstavers størrelse, form, placering og indbyrdes afstande og har i skematisk form anskueliggjort følgende detaljer:

1-tals højde, afstand mellem K og M, afstand mellem punkter, form og placering af A,

punkt efter DANSKE, punkt efter 1771. "stjerne" forneden samt udseendet af M. Der er herefter knyttet nogle uddybende og supplerende bemærkninger af et indhold og omfang, hvoraf kan udledes at de gjorte iagttagelser er baseret på flere end blot de anførte 5 skillingsmønter og under alle omstændigheder er notaterne et bevis på, at 1771-skillingen meget tidligt har påkaldt sig møntsamlernes særlige bevågenhed.

No	Økshætte Højde	Afstand mellem K og M	Afstand mellem K og M i Punkter	A. Punkt Højde	A. Punkt Bredde	A. Punkt Form	A. Punkt Placering	A. Punkt Størrelse	A. Punkt Placering	A. Punkt Størrelse	A. Punkt Placering
1	5	11	8	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I
2	5	10	7	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I
3	6	13	10	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I
4	6	13	9	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I
5	6	13	10	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I	kr. I

"Økshætte" kan være 5 eller 6, indtil videre højst
 Afstanden mellem K og M varierer fra 10 til 15 Mellemrum, det lave "Økshætte" har de mest afstanden og den
 deler i 2 Gruppen paa 10 Mellemrum og 11 Mellemrum.
 Det høje "Økshætte" har Huden 12-15, indtil videre fra 10 Mellemrum.
 Afstanden mellem de 2 Punkter varierer efter K. M varierer fra 7-11 Mellemrum (indtil videre) men staaer i Fødsel
 af Afstanden mellem K og M. Indtil videre er det 10 Mellemrum mellem K og M = 7-7 Mellemrum
 11 - - - - - 8
 12 - - - - - 7
 13 - - - - - 9-10
 14 - - - - - 10
 15 - - - - - 11

Propagand A i. Danske kan forsvare være op. Det (kan ved høje "Økshætte" eller højt.
 Propagand A i. Danske kan staa under K i. "Skilling" findes den mellem "Økshætte"
 mellem K; i. "alle 3 Gruppen"
 under I i. "findes den mellem "Økshætte"
 Der kan være Punkter efter "Danske" i. "Økshætte" paa den oppe anbragt, synes altid at
 anbragt ved højt "Økshætte".
 Der er snart Punkter efter "indtil videre", snart anbragt i.
 Gruppen under "Økshætte" anbragt og findes ganske som vort her brugt "indtil videre".
 Propagand M er højst oplyst "Danske", men kan oppe være "indtil videre" paa "Højde" og "Bredde".
 Den nederste "Økshætte" af den indtil videre "indtil videre" i. "Propagand M" kan være til "indtil videre" af "Propagand", "højst oplyst"
 i. "Økshætte", paa anden hånd ved det Foden af "Propagand", "højst oplyst", i. "Økshætte"
 "Økshætte" eller "indtil videre" = "indtil videre" i. "alle 3 Gruppen".
 Højde paa Foden af "Økshætte" er "indtil videre", men findes oppe "indtil videre".
 Højden normale Diameter er 29 Mellemrum, men der findes Exemplarer paa 27 Mellemrum
 Højde er dels "Økshætte", dels "Økshætte".

1771-skillingen sirligt fastsyet med uldtråd på et stykke kation (numrene refererer til de håndskrevne notater).

Hidtil beskrevne typer

De kendteste og mest refererede kataloger/beskrivelser omtaler 1771-skillingstyper, som vist herefter:

H.H.Schou. Beskrivelse af danske og norske mønter 1448-1814. København 1926.	13 typer + 1779-typen	(nr. 9-21) hovedsageligt bestemt ved stavfejlene, antallet af punkter og C'ernes form.
H.Hede Danmarks og Norges mønter 1541-1814-1970. 2.udg. København 1971.	1 type 5 undertyper	(nr. 37 med årstal 1771 og 1779) (nr. 37a-e) bestemt ved stavfejlene og C'ernes form.
W.D.Craig. Coins of the World. Wisconsin 1976.	1 type 1 undertype	(nr. 47 med årstal 1771 og 1779) (nr. 47a) de 3 af stavfejlene.
E.Stolberg. 1 skillinger 1771. Møntsamlernyt 1973.	19 typer	(nr.-ref. til Schou) bestemt ved stavfejlene, antal punkter samt C'ernes, kronens, rosetternes, tallenes og bogstavernes størrelse og form.
P.Flensborg. Møntårbogen 1976. Charlottenlund 1976.	8 typer	(nr.-ref. til Schou og Hede) bestemt ved stavfejlene og C'ernes form.
F.Sieg. Møntkatalog 1989 Norden 1670-1808-1988. 2o. udg. Ulbjerg 1988.	1 type 6 varianter	(nr. 8 samt ref. til Hede og Craig med årstal 1771 og 1779) (nr. 8 I-VI) bestemt ved stavfejlene og monogramets form.

Schou var således den første, der typenummerede 1771-skillingen, en nummerering, der i dag virker tilfældig og mangelfuld. Søger man efter et system, som Schou kan tænkes at have anvendt, da han placerede typerne fra nr. 9 - nr. 21 kommer Lundgren meget nær sandheden, når han påpeger, at typerne indbyrdes sjældenhed kan have været udgangspunkt, således at den almindeligste type, Schou 9 (S9), kommer først, derefter Schou 10

(S10) som den næstmindeligste osv. Men de meget sjældne typer S11 og S14 falder desværre udenfor dette system.

Stolbergs typebestemmelser er et meget langt skridt på vejen mod en rimelig og hensigtsmæssig typeinddeling. Stolberg har udvidet Schou's typeantal, idet han som bestemmelsesgrundlag foruden det kvantitative også i høj grad har inddraget møntprægets kvalitative indhold.

Nyt type-antal

Med Stolbergs og de i nærværende bog tilføjede nye typer kunne det da være fristende at opstille typerne efter et helt nyt og logisk system, men forsøget undlades af to årsager (der formentlig er de samme som har afholdt Stolberg fra samme forsøg):

- Schou's numre anses for at være næsten uudsletteligt indarbejdet i numismatikens verden og
- det endelige type-antal er endnu ikke fundet.

Men konsekvensen er desværre, at typenummereringen fortsat virker tilfældig og nu i tilgift ekstra uoverskuelig.

Det type-antal, som jeg finder hensigtsmæssigt, er vist på efterfølgende side, hvor typerne er opstillet i nummerorden efter Schou's oprindelige nummerering. Typeopdelingen er i høj grad fremkommet ved en viderebearbejdning af de af Stolberg forelagte teorier, dvs. Stolberg's "kvalitative" kriterier er videreført. Her ved er endnu nogle typer fundet at have relevans, nu til ialt 27 typer. Senere i kapitlet argumenteres for denne typeinddeling og udmøntningsrækkefølgen.

Markant forskellige for- og bagsidetyper (S10A, S13C og S15).

1-Skilling 1771 Type-oversigt

Type 1)	Oprindeligt Schou nr.	Oprindeligt Stolberg nr.	Møntsted			Udmønt- ningsår	Stempel- skærer
			Al- tona	Køben- havn	Kongs- berg		
S9A	S9	S9	X			1780	Wolff
S9B	S9	S9	X			1780	Wolff
S9C	S9	S9	X			1783-84	Wolff
S9D	S9	S9	X			1784	Wolff
S9E	S9	S9	X			1784	Wolff
S10A	S10	S10A		X		1784	Bauert
S10B	S10	S10B		X		1784	Bauert
S10C	S10	S10C		X 3)		1779-84	Bauert
S10D	S10	S10C		X		1773	Bauert
S10E	S12(79)	1979		X		1779	Bauert
S11	S11	S11		X		1784	Bauert
S12A	S12	S12A	X			1780	Wolff
S12B	S12	S12B	X			1780,83	Wolff
S12C	S12	S12A	X			1780	Wolff
S12D	S12	S12B	X			1783	Wolff
S13A	S10	S13A		X		1773	Bauert
S13B	S13	S13B			X	1784	Lunde
S13C	S13	S13C			X	1784-85	Lunde
S14A	÷	÷		X		1773	Bauert
S14B	S14	S14		X		1773	Bauert
S15	S15	S15	X			1771	Bauert
S16	S16	S16	X			1771	Wolff
S17	S17	S17	X			1771	Wolff
S18	S18	S18		X		1779-83 2)	Bauert
S19	S19	S19		X		1783	Bauert
S20	S20	S20		X		1779-83 2)	Bauert
S21	S21	S21		X		1783	Bauert

1) Typenumrene tolkes således:

S = Schou

9-21 = Schous nummerering

A-E = Stolberg og nærværende bogs tilføjede typer

2) Eet af årene.

3) Et mindre antal af type S10C er præget i Altona (se efterfølgende afsnit om "Københavnsudmøntninger" i Altona).

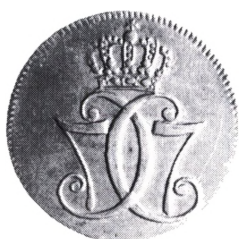
Stempel-koblinger

I tilknytning til omtalen af 1771-skillings-typerne skal nævnes eksistensen af stempelkoblinger (stempel-sammenblandinger) og da specielt de blandinger mellem Bauert's og Wolff's stempler, der fandt sted i Altona. Baggrunden herfor var, at Bauert i årene 1783-84 sendte egne stempler til Altona til hjælp i forbindelse med de store udmøntninger der - og da forside- og bagsidestemplerne jo ikke altid udskiftedes samtidigt, fremkom mønter præget med blandede stempler (den ene side med et Wolff-stempel og den anden med et Bauert-stempel).

Følgende stempelkoblinger af denne art er påvist:

Forside/Bagside

S9C / S10C
S10C / S9C
S10C / S9E
S10C / S12B
S10C / S12D

FS S9

BS S10C

Af andre stempelkoblinger er konstateret:

- S9C / S12B (samme forsidestempel fundet på S9C og S12B mønter).
- S9C / 12D (samme forsidestempel fundet på S9C og 12D mønter).
- S9D / S9E (samme forsidestempel fundet på S9D og S9E mønter).
- S10C / S21 (samme forsidestempel fundet på S10C og S21 mønter).
- S16 / S17 (samme forsidestempel fundet på S16 og S17 mønter).

Eftertiden vil helt sikkert kunne føje flere eksempler til denne liste.

Stempel-identitet (samme stempelpar)

Med stempel-identitet menes her **forskellige mønter**, der er præget med **samme forside- og bagsidestempler**. Det er almindeligt at kunne finde stempel-identiteter, både blandt de stempelkoblede typer og blandt de "rene" typer - og som ventet, finder man også ofte mønter præget med samme forsidestempel, men med forskellig bagsidestempel, og vice versa.

S10A - samme forsidestempel.
Bemærk sporene efter fejl i
stemplet, nederst i 7-tal.

S12B - samme bag-sidestempel

"Københavnsudmøntninger" i Altona

Bauert sendte, som det fremgår af det foregående, både S10C forside- og bagsidestempler til Altona, hvorved Wolff/Bauert stempelkoblingerne opstod, men det må antages at Bauert's stempelpar også indgik i "rene" S10C udmøntninger (S10C for- og bagside) i Altona. Denne antagelse bekræftes af, at der er fundet eksempler på, at **et og samme** S10C forsidestempel er blevet anvendt på såvel "rene" S10C-mønter som på mønter koblet med S9 bagsidestempler.

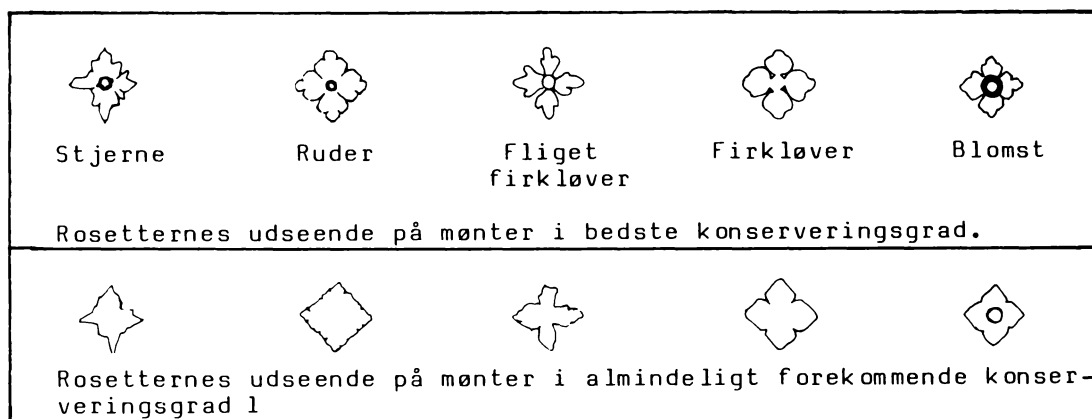
Teoretisk set kan disse S10C forsidestempler selvfølgelig have været anvendt til udmøntninger først i København og derefter været sendt til Altona, men denne mulighed anses dog for usandsynlig.

Konklusionen er således, at en lille del af S10C udmøntningerne, der jo normalt regnes som ægte Københavnsudmøntninger, må tillægges møntstedet Altona.

Typernes stempelskærere og Møntsted

1771-skillingerne er alle præget med iøjnefaldende og karakteristiske rosetter, en på hver side af 1-tallet.

Disse rosetter, der i øvrigt er et af de væsentligste kendetegn for mønternes bagside-typer, findes i 5 hovedformer:

Hvor og af hvem prægedes rosetterne?

Svarene herpå gives på grundlag af efterfølgende kendte oplysninger:

- stempelskærernes ansættelsessted (Møntsted),
- stempelskærernes karakteristiske prægestil,
- stempelskærer Bauerts "stavefejls-typer" og
- sammenblandingen af forskellige typers for- og bagside.

Stempelskærernes Møntsted er kendt og deres prægestil kan studeres på andre mønttyper, som man ved de har skåret. Hertil kommer, at man med sikkerhed ved, at Bauert i en periode sendte egne stempler til Altona til hjælp for udmøntningen der, hvorved udmøntningerne med blandede Bauert/Wolff for/bagside-stempler blev til.

Konkluderende findes følgende tilhørsforhold for rosetterne:

Stempelskærer	Udmøntet i	Roset	
J.H.Wolff	Altona	 Stjerne	 Ruder
J.E.Bauert	København (S15 og stempelblandinger i Altona)	 Fliget firkløver	 Firkløver
A.Lunde	Kongsberg	 Blomst	

Rigtigheden af de argumenterede roset-tilhørsforhold kan søges bekræftet ved at foretage en procentuel sammenligning mellem de kendte udmøntningstal (opdelt iht. Møntsted) og antallet af fundne stempelvarianter (opdelt iht. roset-typer).

Sidstnævnte antal stammer fra Stolbergs store og særdeles repræsentative stempel-variant samling.

Nævnte sammenligning giver følgende resultat:

	Altona	København	Kongsberg	I alt
Officielle udmøntningstal (stk)	33.286.752	19.384.320	2.086.032	54.757.104
Procentdel af totale antal	60,8%	35,4%	3,8%	100%
	Stjerne- og ruder-rosetter	Fliget firkløver og firkløver rosetter	Blomst-roset	
Stolbergs forskellige stempelvar. (stk)	337	199	23	559
Procentdel af totale antal	60,3%	35,6%	4,1%	100%

Som det ses, er de procentuelle overensstemmelser overordentlig store - og roset/Møntstedsrelationerne anses herved for bekræftede.

Stemplernes fremstilling

Der er ingen tvivl om at 1771-skillingsstemplerne blev håndskåret, hvilket endnu en gang påkalder vor beundring over den utrolige arbejdsindsats som stempelskæerne præsterede. At stemplerne virkeligt blev udført uden brug af punse (dvs. præfabrikeret "stempelværktøj" bestående af dele af møntbilledet/indskriften fx. et bogstav) kan nemt konstateres ved at sammenligne ens bogstaver og tal på samme mønt (S, K, I, L, N, 1 og 7 findes mindst to steder på skillingernes bagside), hvorved det vil ses at mange detaljer er forskellige.

Et ganske morsomt eksempel på dette håndarbejde er registreret på to forskellige stempler, begge Wolff's S9, hvor Wolff har måttet gøre et indhug i kantens perlerække for at kunne få plads til kronens kors. (se ill.)

De håndskårne stempler var dog ikke tilfredsstillende, hvilket klart fremgår af følgende bemærkninger hos Wilcke: "I anledning af den megen ulighed mellem stemplerne til de samme mønter, som undertiden opvækker hos publicum mistanke om møntens rigtige værdi, fik stempelskæerne i august 1785 tilhold om ikke mere at gravere præget i stempelstaalet, men forfærdige en poncil, (punze el. punsel) et instrument af hærdet jern, hvormed stempeldetailler indhugges i et møntstempel, medens stempelstaalet endnu er uhærdet, og hvorved kan fremstilles en mængde ens møntstempler, i hvilke medailleuren med gravstikken kun behøver at udfylde mindre mangler og fuldstændiggøre eller supplere stemplet".

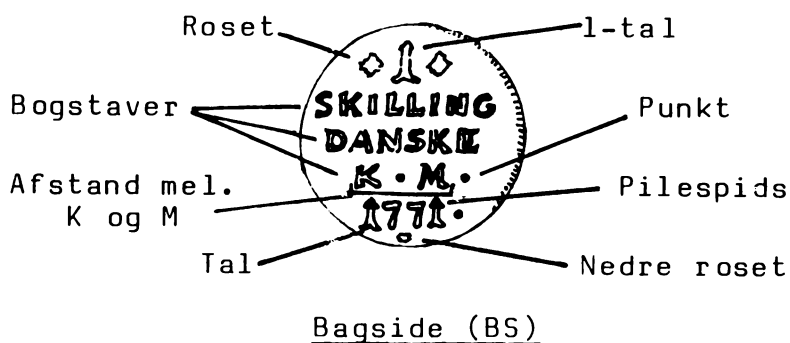
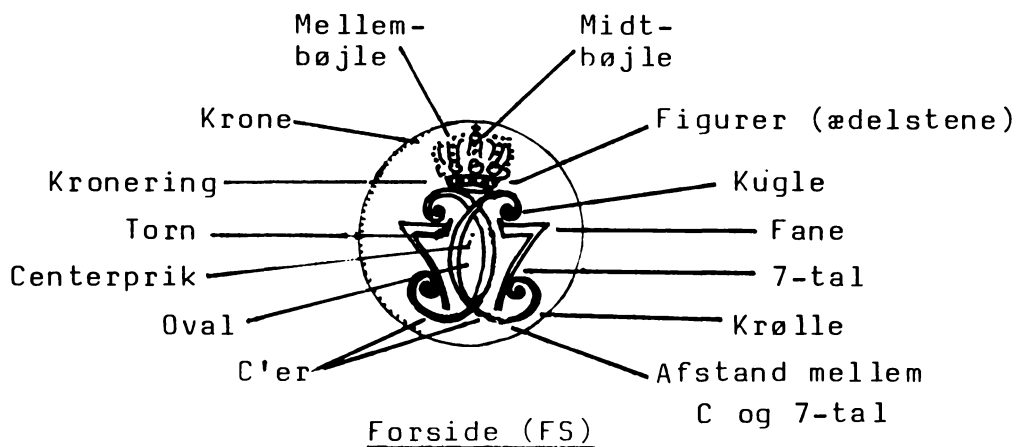
Men denne instruks til stempelskæerne fik altså ingen indvirkning på 1771 skillingsudmøntningerne, der jo sluttede samme år, 1785.

Typernes karakteristika

På de efterfølgende sider forelægges i skematisk form resultatet af et nøjere studie af ca. 650 forskellige 1771-skillinger. Det skal bemærkes, at der ikke er anført observationer i skemaerne i de tilfælde, hvor antallet af de til rådighed værende mønter er skønnet at have været for lille eller hvor pålideligheden af de gjorte iagttagelser ikke har været tilstrækkelig stor (eksempelvis som følge af mønternes ringe bevaringskvalitet),

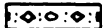

Nedenstående skitser viser de detaljer i møntbilledet, der er studeret og sammenlignet de enkelte mønttyper imellem. I senere afsnit i bogen beskrives desuden centerprik, for/bagside-orientering, møntdiameter, -tykkelse og -vægt.

I afsnittet efter skemaerne diskuteres typernes særpræg og udmøntningsrækkefølge.

Typernes karakteristika.

FORSIDE

Møntsted/ Stempel- skærer	År	Type	Krone Relativ stør- relse	Krone Antal punkter i midt- bøjle	Krone Antal punkter i mel- lembøjle	Krone Figurer (ædelstene) i kronering
Altona/ Bauert København/ Bauert - - - - - - - - - - - -	1771	S15	Stor	2	6	
	1773	S13A	Stor	2 1)	4-6	 1)
	1773	S10D	Middel-Stor	2	5 2)	Som S10C
	1773	S14A	Middel-Stor	2	5	Som S10C
	1773	S14B				
	1779	S10E				Som S10C
	1779-84	S10C	Middel 1)	2 1)	5 2)	 2)
	1779-83	S18				Som S10C
	1779-83	S20				Som S10C
	1783	S19				Som S10C
	1783	S21				Som S10C
	1784	S10B	Middel-Stor	1 2)	4	
	1784	S11				
	1784	S10A	Middel-Stor	1 1)	4	Som S10B 2)
	Altona/ Wolff - - - - - - - - - -	1771	S16	Middel	2	6
1771		S17	Middel	2	6	
1780		S9A	Middel	2	6	Som S12A
1780		S12A	Middel	2	6 1)	 1)
1780		S12C	Middel	2	6 2)	Som S12A 3)
1780		S9B	Middel	2	5	Som S12A
1780,83		S12B	Middel	2	5	Som S12A
1783		S12D	Middel	2 2)	5 3)	Som S12A
1783-84		S9C	Middel	2	5 1)	Som S12A 1)
1784		S9D	Middel	2 3)	5	
1784		S9E	Middel	2	5 1)	Som S9D 1)
Kongsberg/ Lunde -	1784	S13B	Lille	3	6	
	1784-85	S13C	Lille 1)	3	6	 1)

1) 1 - 10% findes med afvigende udseende.

2) 10 - 30% - - - -

3) 30 - 50% - - - -

Typernes karakteristika.

FORSIDE fortsat...

Type	C'er Højde (mm)	C'er Kuglers relative størrelse	C'er Oval indiv. L/B (mm)	7-tal Højde (mm)	7-tal Form	Relativ afstand nederst mellem 7 og C
S15	17	Ingen	12-13/3-5	12	7	Stor
S13A	18	Små	10-11/2-3	12-13	7	Stor
S10D	18	Små-Middel	11/2-3 2)	12	Som S10C ¹⁾	Middel
S14A	18	Små-Middel	11/2-3	12	Som S10C	Middel
S14B						
S10E					Som S10C	
S10C	17-19 ¹⁾	Middel	12-14/3-5	12-13,5 ¹⁾	7	Lille ¹⁾
S18					Som S10C	
S20					Som S10C	
S19					Som S10C	
S21					Som S10C	
S10B	18	Store	12/3	12,5	Som S10C	Lille
S11						
S10A	16-17	Store	10-11/2-3	10-11	Som S10C	Lille
S16	17-18	Ingen-Små	10/2-2,5	10,5-12	7	Stor
S17	17-18	Ingen-Små	10/2-2,5	10,5-12	Som S16	Stor
S9A	16,5	Middel	9/2	11,5	Som S12A	Stor
S12A	16-17	Middel	9-9,5/2-2,5	11,5-12	7 ¹⁾	Stor ¹⁾
S12C	16-17	Middel	9-9,5/2	11-12	Som S12A ³⁾	Stor ³⁾
S9B	16-17	Middel	9,5/2	11-12	Som S9C	Lille
S12B	16-17	Middel	9-10/2-2,5	11-12	Som S9C	Lille
S12D	16,5	Middel	9-9,5/2	12	Som S9C	Lille
S9C	16,5	Middel	9,5/2,5	12	7	Lille
S9D	16,5	Middel	9,5/2,5	12	Som S9C	Lille
S9E	16,5	Middel	9,5/2,5	12	Som S9C	Lille
S13B	17	Middel	9/2	11,5	Som S13C	Stor
S13C	17-18	Middel	10-10,5/2-3	11,5-12	7	Stor

1) 1 - 10% findes med afvigende udseende.

2) 10 - 30% - - - -

3) 30 - 50% - - - -

Typernes karakteristika.

BAGSIDE

Møntsted/ Stempel- skærer	År	Type	Roset	1-tal Øverste	Ydre afstand mellem K og M (mm)	Punkter efter: DANSKE KM 1771
Altona/ Bauert	1771	S15	⊕	I	12-14	• • •
København/ Bauert	1773	S13A	⊕	I	9-10	• • •
-	1773	S10D	⊕	Som S13A	9-10	• • •
-	1773	S14A	⊕	Som S13A	9-10	• • • 5)
-	1773	S14B	⊕			• • • 5)
-	1779	S10E	⊕	Som S13A		• • • 4)
-	1779-84	S10C	⊕	Som S13A	9-10 1)	• • •
-	1779-83	S18	⊕	Som S13A		• • •
-	1779-83	S20	⊕	Som S13A		• • •
-	1783	S19	⊕	Som S13A		• • •
-	1783	S21	⊕	Som S13A		• • •
-	1784	S10B	⊕	Som S13A	9-10	• • •
-	1784	S11				• • •
-	1784	S10A	⊕	Som S13A	9-10 1)	• • •
Altona/ Wolff	1771	S16	⊕	I	12	• •
-	1771	S17	⊕ 3)	Som S16	11	•
-	1780	S9A	⊕	Som S16	12	• •
-	1780	S12A	⊕	Som S16	10,5-12	•
-	1780	S12C	⊕	I	12-13	•
-	1780	S9B	⊕	Som S12C	12-13	• •
-	1780,83	S12B	⊕	I	12-14	•
-	1783	S12D	⊕	Som S12B ²⁾	12-14	•
-	1783-84	S9C	⊕	I 1)	11-15	• •
-	1784	S9D	⊕	Som S9C	11-15	• •
-	1784	S9E	⊕	Som S9C	11-15	• •
Kongsberg/ Lunde	1784	S13B	⊕	Som S13C	8	• •
-	1784-85	S13C	⊕	I	9-10	• • •

- 1) 1 - 10% findes med afvigende udseende. 4) Stolberg omtaler et andet 1779-stempel kun med punkt efter DANSKE.
 2) 10 - 30% - - - - -
 3) 30 - 50% - - - - - 5) Punkt i stedet for roset mellem 17 o

lypernes karakteristika.

BAGSIDE fortsat...

Type	Bogstaver og tals karakteristika											
	S	K	I	L	N	G	D	A	E	M	1	7
S15	S	K	I	L	N	G	D	A	E	M	1	7
S13A	S	K	-	-	-	-	-	A	-	-	1	7
S10D	S	K	-	-	-	-	-	-	-	M ²⁾	-	-
S14A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S14B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S10E	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S10C	⁻²⁾	K	-	-	-	-	-	⁻²⁾	-	M ¹⁾	1	7
S18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S10B	S	K	-	-	-	-	-	A	-	M	-	7
S11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S10A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S16	S	K	I	L	N	G	D	-	E	M	1	7
S17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S9A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	7
S12A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S12C	S	K ¹⁾	-	L	N ¹⁾	-	-	-	-	-	-	-
S9B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S12B	-	K ³⁾	-	⁻¹⁾	N	-	-	-	-	⁻²⁾	1 ²⁾	7
S12D	-	-	-	L	-	-	-	-	-	⁻²⁾	1	-
S9C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	M ²⁾	⁻¹⁾	-
S9D	-	K ³⁾	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
S9E	-	⁻¹⁾	-	-	-	-	-	-	-	-	1 ¹⁾	-
S13B	S	K	-	L	-	G	-	-	E	M	1	7
S13C	-	K	-	-	-	G	-	A ¹⁾	-	M	-	7 ²⁾

1) 1 - 10% findes med afvigende udseende.

2) 10 - 30%

3) 30 - 50%

Bindestreg (-) er anført hvor karakteristika svarer til typen ovenfor.

Typerne og deres udmøntningsrækkefølge

(Se også afsnittet, Typernes karakteristika).

1771. S15.

Denne type, også kaldet Schimmelmann-typen efter H.C. Schimmelmann (finansminister i perioden), anses med sikkerhed for at være den først udmøntede type, Altona 1771, med stempler præget af Bauert, Stempelskærer i København, idet forsidepræget uundgåeligt leder tanken hen på Rethwisch-specien, som Bauert kort tid forinden havde præget. De afskårne C'er og manglende kugler fornægter sig ikke. Desuden har 7-tallerne en karakteristisk "torn" på fanens forkant. Præget falder også udmærket i tråd med, at Bauert umiddelbart efter fik ordre på at tillægge sig "renere" bogstaver. Typen har Bauerts fligede firkløver-roset.

*Rethwisch-specien 1769 (H8)
og 1 skilling 1771 (S15)*

1771. S16 og S17.

Anses begge for præget af Wolff, idet de har hans ruder eller stjerne-rosetter. De er tillige præget i tidens stil, dvs. forsiden med overdrevent svungne 7-taller og C'erne, der ender i store krøller, næsten uden kugler. Desuden stemmer mønternes sjældne forekomst godt overens med de officielle små udmøntningstal dette år. Stolberg har fundet S17 med 2 noget forskellige forsider, den ene identisk med S16-forsiden.

1773. S13A.

Tilhører den første udmøntning i København og må anses for at være Bauerts tilpassede type efter kritikken vedrørende S15. Rosetterne er de samme og forsidepræget, krone, 7-taller og C'er

minder meget om S15, blot har C'erne fået små kugler. Bagsidens bogstaver er blevet større, men fortsat "spinkle" i præget, der desuden er egenartet derved, at DANSKE (6 bogstaver) fylder næsten lige så meget på linien som SKILLING (8 bogstaver). Møntblanketten for S13A er normalt lille, 28-29 mm.

1773. S10D.

Er en naturlig videreudvikling af S13A efter endnu et pålæg til Bauert om at ændre sine mønters præg. Typen er lidt enklere, mindre grundig/udførlig i stilen. Den fligede firkløver-roset, den smalle C-oval og de "spinkle" bogstaver er bibeholdt. Men på forsiden er kronen blevet mindre, C'erne har fået lidt større kugler og 7-tallerne fane har oftest en vandret overkant og er uden "tornen", kendt fra såvel S13A som S15. Møntblanketterne er små, 28-29 mm som for S13A og S15.

1773. S14A.

Denne sjældne type findes bl.a. hos Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling i København. Typen anses for at være en tilfældig afvigelse fra foregående type, S10D, som den ligner, bortset fra punkt i stedet for roset mellem 17 og 71.

1773. S14B.

Endnu en sjælden type, der må anses for at være en tilfældig afvigelse fra S10D, som den ligner bortset fra "kun 2 punkter" samt punkt i stedet for roset mellem 17 og 71.

1779. S10E.

Typen er Bauerts. Hans prægestil skinner tydeligt igennem og minder meget om type, S10D, rosetterne, ovalen osv. Stolberg har påvist 2 forskellige stempler, betegnet 1779A og 1779B, begge vist uden roset mellem 17 og 79. Det kan imidlertid konstateres på et eksemplar (ucirkuleret kvalitet) ved Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling i København, at rosetten på 1779A-stemplet er til stede.

Mønten er helt speciel ved at være præget med årstallet 1779 og har hidtil været omtalt som en prøvemønt, en betragtning jeg dog betvivler. Hvorfor skulle man dog pludselig og helt undtagelsesvis producere en prøvemønt magen til tidligere anvendte stempler, blot med ændret årstal, og endda udført i 2 forskellige stempler? Det lyder usandsynligt. Jeg vover den påstand, at årstallet simpelthen er et fejlpræg fra Bauerts side. Han har siddet i begyndelsen af 1779 med det nye årstal i tankerne og er iøvrigt helt kommet ud af rutinen med 1771-årstallet, - det var jo på dette tidspunkt 5 år siden han sidst havde skåret stempler til 1771-skillingen.

1779-84. S10C.

Med denne type fortsætter Bauert udviklingen fra S13A via S10D og tiden vil vise, at typen bliver den almindeligste Københavnsprægning.

Pga. lighed med STAVEFEJLS-typerne kan den med sikkerhed siges at være præget af Bauert og kan af samme årsag dateres til i hvert tilfælde året 1783, idet to STAVEFEJLS-typer i brevveksling dateret 12. okt. 1783 blev tillagt Bauert. Rosetten er Bauerts anden roset-type, firkløveret. Hvilket år prægningen af typen påbegyndtes kan diskuteres, men det store udmøntningsantal af typen indikerer, at det må være sket allerede i 1779.

1779-83. S18 og S20.

Alle STAVEFEJLS-typer skyldes Bauert. S18 og S20 (DANKSE og DNASKE) anses for de først prægede, men nøjere end til perioden 1779-83 er det ikke muligt at placere dem, - bl.a. møntblanketternes mål og vægt indikerer dog, at de formentlig stammer fra periodens første del.

1780. S9A.

Wolff skar igen stempler i Altona, efter 8 års pause. Denne type ligner en tilfældig forprøve før den næste, S12A, som den absolut er i nær familie med, dog har den 2 punkter, efter KM og 1771 (derfor typenummer S9 og ikke S12). dens bagside minder i øvrigt meget om Wolffs

forrige typer S16 og S17, hvorfor den placeredes nærmest disse to typer.

1780. S12A.

Wolffs nye stempler bærer præg af at være skåret under indflydelse af den tidligere nævnte mistillid blandt befolkningen til skillingerne. Præget er nu langt mere anonymt. Bagsiden med stjerne-rosetter og det lille 1-tal er bibeholdt og 1-tallerne i årstallet er uden "pilespidser". Forsidepræget er "rettet op", formentlig med skelen til Bauerts typer, idet dog en karakteristisk detalje, en forholdsvis stor afstand mellem 7-tallernes nedre del og C'erne, er bibeholdt. S12A har 1 punkt, efter KM.

1780. S12C.

Wolff fortsatte i den hidtidige prægestil, dog nu med en variant, nemlig nærværende type med et karakteristisk K og et stort, bredt 1-tal i 1-skillig. Men herudover er typen lig med foregående type S12A og minder desuden en del om de efterfølgende typer fra Altona, S9B, S12B og S12D.

1780. S9B.

Denne type, der kun er set i et eksemplar, har forsiden identisk med alle senere Altonatyper (se efterfølgende S12B). Bagsiden har 2 punkter, efter KM og 1771, men ligner i øvrigt den foregående type, S12C, karakteriseret bl.a. ved det store og brede 1-tal i 1-skillig.

1780, 83. S12B.

Wolff videreudviklede foregående typer, nu med slankere 1-tal og med en forside, der senere skulle vise sig at blive den mest almindelige forside blandt alle 1771-skillingstyper. 7-tallerne er blevet endnu tyndere og der er meget lille afstand mellem 7-tallernes nedre del og C'erne.

1783. S12D.

Med denne type slutter Wolff sine bagsidestempler, der er karakteriseret ved 1 punkt. Typen har fået meget tydelige "pilespidser" på 1-tallerne i årstallet og danner en naturlig overgang til de efterfølgende Altona-typer.

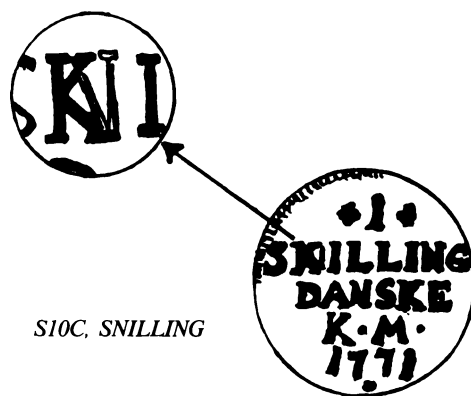
1783. S19 og S21.

Bauert blev i en brevudveksling gjort ansvarlig for disse to STAVEFEJLS-typer (DANAKE og SKILLIING MK). Brevene, hvori dette ansvar gjordes gældende, tolkes således, at SKILLIING MK er præget sidst. Det vides, at Bauert fik en henstilling om at udvise større forsigtighed ved prægningen og denne henstilling, sammen med andre forebyggende foranstaltninger, formodes at have sat en stopper for fejlprægningerne, hvorfor disse to typer anses for at afslutte STAVEFEJLS-typerne. Det kan tilføjes, at S21 er set med 2 forskellige forside-stempler.

Jeg er venligst blevet gjort opmærksom på endnu et par fejlskårne stempler. I begge tilfælde har stempelskæreren dog opdaget fejlene i tide og rettet dem inden stemplerne blev anvendt. P. Lundgren har fundet det ene eksemplar, hvor stemplet først har været fejlskåret SKISLING og derefter er rettet til det korrekte SKILLING - dog ikke bedre end at rester af det oprindelige S fortsat kan anes "bag" det nye L.

Et andet eksemplar er et stempel, der er fejlskåret SNILLING. Som ved førstnævnte er fejlen opdaget og korrigeret, men ikke alle spor er slettet. I dette tilfælde kan et forkert placeret N tydeligt ses tæt opad det riktige K.

S10C. SNILLING

Igen er det stempelskærer Bauert, der er "synderen" og begge er hans stempler S10C. SKISLING-stemplet er lidt særpræget med usædvanlig stor afstand mellem K og M (ca. 14 mm), som kun ca. 10% af S10C-typen har. Stor KM-afstand kendes ellers kun fra S15 og Wolffs typer.

1783-84. S9C.

Nu indledes den sidste, men til gengæld meget omfattende udmøntning af Wolffs Altona-typer, kendt med 2 punkter, efter KM og 1771. Wolff har dog i første omgang bibeholdt sin hidtil kendte stjerne-roset. Møntblanketterne for denne og de efterfølgende Altona-typer, S9D og S9E, er normalt relativt store, 29,5 - 30,5 mm.

1784. S9D.

Denne og den efterfølgende type, S9E, prægede Wolff med sin anden roset, den ruder-formede. Typen karakteriseres specielt ved sine 1-taller i årstallet, idet de har "halv pilespids". Der er fundet så mange forskellige stempler med denne "finesse", at der ikke kan være tale om tilfældigheder eller ødelagte/slidte stempler ved udmøntningen, - Wolff har helt bevidst skåret 1-tallerne på denne vis.

1784. S9E.

Wolff slutter hermed sine prægninger. Typen har "hel pilespids". Denne og de to foregående typers almindelige forekomst, sammenholdt med de store officielle udmøntningstal i Altona i 1783-84, er tilstrækkeligt bevis for, at disse tre typer er udmøntet i disse to år.

1784. S10B

Bauert er tilbage på scenen med denne type, der minder om hans foregående, S10C, dog nu med en lidt større og mere bastant/enklere opbygget krone samt C'er, der ender i relativt store krøller og kugler. Bogstaverne virker også større, - M i KM er således meget stort og som det ofte ses hos Bauerts typer, er S'erne større end de øvrige bogstaver. Firkløverrosetten hører klart hjemme blandt de senere årgange af Bauerts rosetter og er bl.a. helt identisk med rosetterne på Bauerts ½-skillings 1771 præget i København 1784. Møntblanketterne for S10B er store, 29,5 - 30,5 mm.

1784. S11.

Denne sjældent forekommende type, kun set hos Stolberg, må anses for at være en tilfældig afvigelse fra foregående type, S10B, som den er lig med bortset fra "kun 2 punkter", efter DANSKE og KM. Ved Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling i København beror en mønt, der i denne samling er identificeret som S11. Mønten er imidlertid identisk med type S13A bortset fra manglende punkt efter 1771 og er således enten en ny selvstændig type eller en S13A, hvor punktet er bortslidt eller oprindeligt præget "udenfor" møntblanketten.

1784. S13B.

Nu blev også Kongsberg, med A. Lunde som stempelskærer, inddraget i udmøntningerne. Den "spinkle", særegne prægestil samt rosetterne adskiller sig klart fra både Wolffs og Bauerts typer. Nærværende, iøvrigt meget sjældne type med det karakteristiske, "sirlige" K, antages at være den første, der passerede gennem prægemaskinerne i Kongsberg (se også type S13C).

1784. S10A.

Med denne type slutter Bauert sine prægninger. Typen ligner meget type S10B. Kronen har vandret kronering, C'erne er blevet mindre, men har fået endnu større krøller og kugler i forhold til S10B. Centerprikken er ofte tydelig, som hos Kongsberg-typerne fra samme periode. Møntblanketterne for S10A er store, 29,5 - 30,5 mm.

1784-85. S13C.

Lunde slutter med denne type den tidsmæssigt relativt korte udmøntning i Kongsberg og afslutter tillige udmøntningen af 1771-skillinger i det hele taget.

Typen er meget lig S13B, men har bl.a. fået helt normale K'er. Møntblanketterne for S13B og S13C er normalt meget små, 27 - 28 mm samt meget tykke. Karakteristisk for disse mønter er også, at blanketmetallet ofte krakelerer (revner) i blanketoverfladen. Noget tyder på, at metallet ikke har været helt "rent".

Det var Stolberg, der motiveret især ved typens kronens lighed med andre samtidige Kongsbergmønter, fremførte den tese, at S13C var typen, der prægedes i Kongsberg. En bekræftelse på denne teses rigtighed er givet ved det norske helsekildefund fra 1903 (beskrevet ved Frederik Grøn). Blandt dette funds mønter, der opbevares ved Oslo Universitetets Myntkabinett, findes ialt 17 stk 1771-skillinger, hvoraf hele 6 er af type S13C, mod forventeligt højst 1 (beregnet i forhold til møntstedernes udmøntningstal). Denne overrepræsentation af S13C-typen må skulle ses som en følge af, at de ofrede mønter i helsekilden hovedsageligt hidrører fra de i Norge på daværende tidspunkt cirkulerende mønter, som selvsagt må formodes at have indeholdt en relativ stor andel af Kongsbergprægede mønter.

Kongsberg, S13C

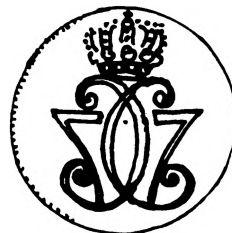
Bemærk det krakelerede (revnede) blanketmetal.

Det kan undre at Kongsbergtyperne ikke er præget med det sædvanlige møntmærke, korslagte hammer og bjergjern, men udeladelsen skyldes udtrykkelig instruks herom. Formålet hermed var det samme som med antedateringen 1771, at man ikke ønskede at "skilte" unødigt (over for befolkningen) med 1771 skillingsudmøntningens store omfang.

Centerprik

Det er med sikkerhed konstateret, at såvel Bauert som Lunde anvendte centerprik i forbindelse med deres stempelarbejder, men medens det næsten altid lykkes at finde centerprikken på Lundes typer, S13B og S13C (ofte endda meget tydeligt) og det derfor må formodes, at Lunde altid gjorde brug af centerprik, så er prikkenes tilstedeværelse på Bauerts typer ikke helt så åbenbar.

Centerprik anvendtes af stempelskæreren som et hjælpemiddel i forbindelse med stemplets fremstilling, for nemmere at kunne disponere møntbilledet.

FS med centerprik

Centerprikken findes ofte på såvel for- som bagsiden af mønten. På forsiden i "ovalen" og på bagsiden normalt mellem N og S, af og til præget helt tæt opad et af disse bogstaver.

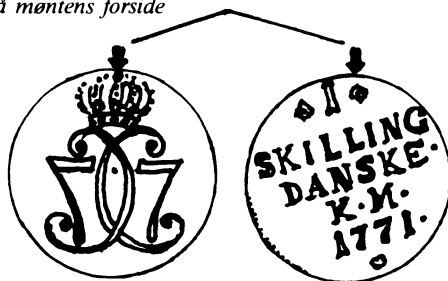
Som nævnt findes centerprikken tydeligst på Lundes Kongsberg-typer, men også på Bauerts type S10A er prikken ofte nem at finde og meget tyder i det hele taget på, at også Bauert meget ofte anvendte centerprikken - han skar blot ikke så dybt i stemplet, hvorved hans mønter ofte "fødtes" med små og ubetydelige prikker, der overfladisk betraget nemt overses og/eller ofte hurtigt er slidt bort. De Bauert-typer, som jeg har undersøgt, og som har haft en tilstrækkelig pålidelig bevaringskvalitet, har næsten alle været præget med centerprik.

Det har hidtil ikke været muligt at finde prikken på mønter, der er præget af Wolff, hvorfor det må formodes, at Wolff ikke anvendte dette hjælpemiddel. Dog må det erkendes, at Schou i sit katalog (tavle 41) viser en forside af S16 (eller S17), som tydeligt har centerprik. Er det undtagelsen, der bekræfter regelen?

Forside/Bagside-Orientering

En undersøgelse af forside/bagside-orienteringen (forsideprægets og bagsideprægets placering i forhold til hinanden, se ill.) viser store og karakteristiske forskelle såvel som ligheder typerne og Møntstederne imellem. På næste side vises en skematisk oversigt over de enkelte typers orientering.

Samme mønt og samme punkt
på møntens forside

Undersøgelse af Forside/bagside-orientering.

(I det illustrerede eksempel har bagsidestemplet været forskudt ca. 10 grader "mod uret" i forhold til forsidestemplet).

Altona-udmøntningerne: Generelt er der fra Altona stor overvægt af mønter (mere end 80%), der er præget med bagsiden forskudt "mod uret" i forhold til forsiden. En mindre del har "retvendt" orientering (for type S15 er "retvendt" det normale) og meget få mønter (alle fundet blandt de seneste udmøntninger) er forskudt "med uret".

En pudsigt iagttagelse er gjort vedr. stempel-sammenblandingerne, hvor S9/S10-typen som ventet har orientering overensstemmende med Altona-mønterne, medens S10/S9-typen minder meget om Københavns-mønterne. Det undersøgte materiale er imidlertid for spinkelt til at danne grundlag for sikre konklusioner.

Københavns-udmøntningerne: Den første type, S13A, er fundet næsten udelukkende med "retvendt" orientering, men for alle efterfølgende typer (S10E undtaget) gælder, at ca. 80% af mønterne er fifty-fifty fordelt mellem "retvendt" og "med uret". Resten er orienteret "mod uret", som jo var det normale for Altona-prægningerne og i øvrigt også for Kongsberg-mønterne, som det vil ses herefter.

STAVEFEJLS-typene indikerer, at der i en periode var konsekvent prægning "med uret", men også her er det undersøgte materiale for fåtalligt.

Kongsberg-udmøntningerne: En klar tendens. Hovedparten (ca. 82%) er præget orienteret "mod uret", ca. 10% "retvendt" og kun 3% er fundet at være præget "med uret". Et billede, der mest minder om Altona-udmøntningerne.

Sammenfattende kan siges, at den normale orientering for mønterne fra de tre Møntsteder er:

Altona: MOD URET

København: Fifty-fifty MED URET
eller RETVENDT

Kongsberg: MOD URET

Mønter, præget med samme stempel, er fundet at have samme orientering. Intet overraskende i den iagttagelse.

Typernes møntblanket for/bagside orientering i % af undersøgte mønter.

Møntsted	År	Type	Antal undersøgte mønter	Forside/bagside orientering		
						
København	1773	S13A	20	94%	3%	3%
-	1773	S10D	38	47%	16%	37%
-	1773	S14A	3	100%	0%	0%
-	1779	S10E	2	100%	0%	0%
-	1779-84	S10C	129	36%	22%	42%
-	1779-83	S14B	1	100%	0%	0%
-	1779-83	S18	4	0%	0%	100%
-	1779-83	S20	1	0%	0%	100%
-	1783	S19	4	0%	0%	100%
-	1783	S21	4	75%	0%	25%
-	1784	S10B	16	13%	6%	81%
-	1784	S11				
-	1784	S10A	52	50%	12%	38%
Altona	1771	S15	13	77%	23%	0%
-	1771	S16	3	33%	67%	0%
-	1771	S17	4	0%	100%	0%
-	1780	S9A	2	0%	100%	0%
-	1780	S12A	9	0%	100%	0%
-	1780	S12C	16	6%	94%	0%
-	1780	S9B	1	0	100%	0%
-	1780, 83	S12B	51	16%	84%	0%
-	1783	S12D	13	31%	69%	0%
-	1783-84	S9C	42	14%	86%	0%
-	1784	S9D	68	21%	75%	4%
-	1784	S9E	117	13%	80%	7%
-	1783-84	S9/S10	9	0%	100%	0%
-	1783-84	S10/S9	5	40%	20%	40%
Kongsberg	1784	S13B	1	0%	100%	0%
-	1784-85	S13C	39	15%	82%	3%

Blanketten (Mål, Vægt og Metal)

Også på dette område er 1771-skillingen en rekordmønt. Blanketten er nemlig den største (diameter/tykkelse/vægt), der på noget tidspunkt er anvendt i Danmark/Norge til udmøntning af 1-skillinger.

En sådan blanket indbyder selvfølgelig til et nøjerte studium og som vi skal se, er der fra mønt til mønt overordentlig store forskelle på blanketternes størrelse og vægt. På de efterfølgende sider vises bl.a. gennemsnitsstørrelse for de enkelte typer samt skematiske oversigter

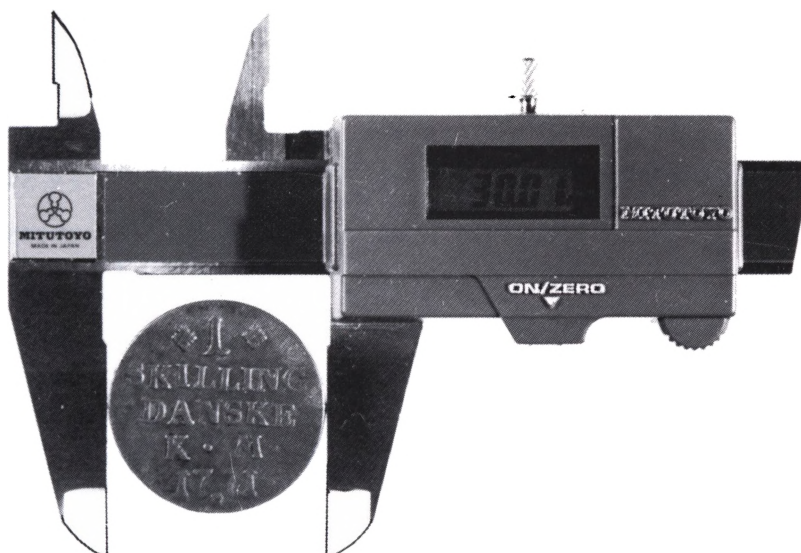
over størrelsesfordelingen af mønterne fra de almindeligste typer. De undersøgte mønter (ca. 650 stk) har gennemsnitlig konserveringsgraden 1 og de konstaterede mål er da følgelig noget mindre end malene ville have været på de samme mønter i deres nyprægede tilstand. Et kvalificeret skøn er, at en mønt af konserveringsgrad 1 har mistet 10-15% af sin tykkelse og 5% af sin vægt i forhold til sin nyprægede tykkelse og vægt.

1771-skillingen i konserveringsgrad 1 har følgende mål:

	Konstaterede gennemsnitsmål	Konstaterede mindste mål	Konstaterede største mål
Diameter	29,54 mm	27,05 mm	31,45 mm
Tykkelse	2,13 mm	1,68 mm	2,69 mm
Vægt	11,17 g	8,83 g	13,82 g

Fordelt på Møntsteder ser gennemsnitsblanketten således ud:

	København	Altona	Kongsberg
Diameter	29,50 mm	29,74 mm	28,09 mm
Tykkelse	2,11 mm	2,13 mm	2,34 mm
Vægt	11,12 g	11,22 g	11,05 g

Diameter er konsekvent målt med mønterne retvendt som illustreret.

Typernes møntblanket diameter.

Møntsted	År	Type	Antal under- søgte mønter	Diameter gennem- (mm)	Diameter (mindste) (mm)	Diameter (største) (mm)
København	1773	S13A	20	28.68	28.04	29.31
-	1773	S10D	36	28.61	27.73	29.47
-	1773	S14A	3	28.85	28.68	28.98
-	1779	S10E	2	28.81	28.39	29.23
-	1779-84	S10C	134	29.65	28.09	30.50
-	1779-83	S14B	1	28.96		
-	1779-83	S18	3	28.59	28.13	29.35
-	1779-83	S20	1	29.68		
-	1783	S19	4	29.78	29.63	29.93
-	1783	S21	4	29.61	28.80	30.52
-	1784	S10B	15	29.97	29.54	30.44
-	1784	S11				
-	1784	S10A	52	29.99	29.43	30.66
Altona	1771	S15	13	28.62	27.61	29.52
-	1771	S16	3	27.99	27.83	28.13
-	1771	S17	5	28.16	27.79	28.62
-	1780	S9A	2	28.88	28.19	29.56
-	1780	S12A	9	29.22	28.36	29.72
-	1780	S12C	15	29.17	28.46	29.75
-	1780	S9B	1	29.62		
-	1780,83	S12B	52	29.59	28.26	31.45
-	1783	S12D	13	29.97	29.57	30.45
-	1783-84	S9C	42	29.90	29.36	30.39
-	1784	S9D	66	29.98	29.55	30.56
-	1784	S9E	116	29.90	29.12	30.54
-	1783-84	S9/S10	9	30.29	29.83	30.67
-	1783-84	S10/S9	5	30.08	29.83	30.58
Kongsberg	1784	S13B	1	27.63		
-	1784-85	S13C	39	28.10	27.05	29.83

DIAMETER, normalfordeling af de almindeligste typer
 (tallene angiver antal mønter pr. 0,1 mm fra 27 mm - 30,7 mm)

	28mm	29mm	30mm	31mm	Antal målte mønter
København S13A	2 2 2 2 ③	1 1 5 2			20
- S10D	1 1 2 3 1 3 2 2 1 ②	3 2 4 6 1 1 1			36
- S10C	1 1 4 1 2 2 4 2 1 6 2 8 9 ⑮	12 16 13 15 11 5 2 1 1			134
- S10B		1 3 1 ③	4 1 1 1		15
- S10A		2 2 1 7 1 1 ④	5 6 8 2 1 1 2		52
Altona S15	1 1 1 1 ②	1 3 1 1			13
- S17	1 ①	1			5
- S12A	1 1	1 ① 2 1 2 1			9
- S12C	1 1 1 1 1 ① ④	3 1 1 1			15
- S12B	1 3 3 3 4 4 3 1 2 1 3 4 6 3 5	1		1	52
- S12D		1 1 2 ④	3 1 1		13
- S9C		2 1 3 2 3 8 ⑦	8 4 1 3		42
- S9D		2 3 10 11 ④	4 9 5 3 3 2		66
- S9E		2 1 3 1 5 11 18 19 ⑨	19 11 8 5 3 1		116
- S9/10			2 ③ 1 2 1		9
- S10/9			1 2 ①		5
Kongsberg S13C	1 1 2 1 4 2 5 4 ③	5 2 2 1 2	1		39

○ = Typens gennemsnitsmål

Typernes møntblanket tykkelse

Møntsted	År	Type	Antal under-søgte mønter	Tykkelse gennem-snit (mm)	Tykkelse (mindste) (mm)	Tykkelse (største) (mm)
København	1773	S13A	17	2.13	1.90	2.33
-	1773	S10D	35	2.15	1.80	2.65
-	1773	S14A	2	2.25	2.12	2.37
-	1779	S10E	2	2.28	2.14	2.41
-	1779-84	S10C	129	2.07	1.77	2.69
-	1779-83	S14B	1	2.12		
-	1779-83	S18	3	2.10	2.02	2.20
-	1779-83	S20	1	1.90		
-	1783	S19	4	2.09	1.96	2.22
-	1783	S21	4	2.15	2.06	2.20
-	1784	S10B	15	2.15	1.96	2.33
-	1784	S11				
-	1784	S10A	50	2.17	1.95	2.35
Altona	1771	S15	13	2.17	2.07	2.31
-	1771	S16	3	2.25	2.18	2.29
-	1771	S17	5	2.40	2.23	2.57
-	1780	S9A	2	2.30	2.29	2.31
-	1780	S12A	8	2.22	2.03	2.35
-	1780	S12C	15	2.15	2.03	2.27
-	1780	S9B	1	2.29		
-	1780,83	S12B	49	2.11	1.90	2.33
-	1783	S12D	13	2.02	1.84	2.17
-	1783-84	S9C	41	2.07	1.68	2.50
-	1784	S9D	66	2.12	1.78	2.35
-	1784	S9E	113	2.14	1.84	2.45
-	1783-84	S9/S10	9	2.13	1.96	2.31
-	1783-84	S10/S9	5	2.04	1.92	2.21
Kongsberg	1784	S13B	1	2.12		
-	1784-85	S13C	38	2.35	2.07	2.50

TYKKELSE, normalfordeling af de almindeligste typer
 (tallene angiver antal mønter pr. 0,1 mm fra 1,7 mm - 2,7 mm)

	1,5mm	2,0mm	2,5mm	3,0mm	Antal målte mønter
København S13A	4	1 (7)	4	1	17
- S10D	3	2 5 (13)	7	4	35
- S10C	2	5 24 (49)	28	16 3	129
- S10B	2	2 (7)	2	2	15
- S10A	1	10 (20)	13	6	50
Altona S15	2	2 (6)	3	2	13
- S17			1 1 1 (2)	1	5
- S12A		1	2 3	2	8
- S12C		4	(6)	5	15
- S12B	4	14 (22)	8	1	49
- S12D	2	3 (5)	3		13
- S9C	1	3 9 (13)	7	4 3	41
- S9D	1	2 6 17 (21)	14	5	66
- S9E	4	14 15 (42)	29	5 4	113
- S9/10	1	1 (6)	1		9
- S10/9	3	1	1		5
Kongsberg S13C	1	3 7 (12)	13	2	38

41 ○ = Typens gennemsnitsmål

Typernes møntblanket vægt

Møntsted	År	Type	Antal under- søgte mønter	Vægt (g) gennem- snit	Vægt (g) (mindste)	Vægt (g) (største)
København	1773	S13A	18	10.87	9.52	11.77
-	1773	S10D	38	10.83	8.91	13.27
-	1773	S14A	3	10.69	9.96	11.70
-	1779	S10E	2	11.38	11.00	11.76
-	1779-84	S10C	129	11.19	9.04	13.82
-	1779-83	S14B	1	10.83		
-	1779-83	S18	4	10.86	9.95	11.81
-	1779-83	S20	1	10.76		
-	1783	S19	3	11.44	10.95	12.05
-	1783	S21	4	11.28	10.25	12.32
-	1784	S10B	16	11.19	9.71	12.12
-	1784	S11				
-	1784	S10A	52	11.26	10.16	12.39
Altona	1771	S15	13	11.16	10.40	12.21
-	1771	S16	3	11.18	11.02	11.34
-	1771	S17	4	11.77	11.44	12.13
-	1780	S9A	2	11.61	11.58	11.64
-	1780	S12A	8	11.44	10.37	11.85
-	1780	S12C	16	11.07	10.22	11.53
-	1780	S9B	1	11.83		
-	1780, 83	S12B	48	11.22	10.06	12.38
-	1783	S12D	13	11.06	10.34	11.80
-	1783-84	S9C	42	11.06	8.83	12.84
-	1784	S9D	69	11.23	9.79	12.57
-	1784	S9E	115	11.25	9.04	12.62
-	1783-84	S9/S10	9	11.39	10.34	12.54
-	1783-84	S10/S9	5	11.15	10.78	11.47
Kongsberg	1784	S13B	1	9.50		
-	1784-85	S13C	37	11.09	9.09	11.95

VÆGT, normalfordeling af de almindeligste typer
(tallene angiver antal mønter pr. 0,1g fra 8,8g - 13,8g)

Købh.	S13A	9g			10g			11g			12g			13g			Antal målte mønter														
		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1															
-	S10D	2	1	1	1	2	2	1	3	1	4	1	2	4	2	2	1	1	1	38											
-	S10C	1	1	1	3	3	3	1	2	5	6	4	11	7	12	8	11	3	8	5	6	4	10	2	3	2	2	1	2	1	129
-	S10B					1	1	1	2	1	1	2	1	2	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	16	
-	S10A				1	1	1	1	3	4	5	6	4	5	1	3	2	4	3	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	52	
Altona	S15				1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	13		
-	S12A				1										1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	8		
-	S12C				1	1	1	3	1	1	1	1	1	3	2	1	1	3	2										16		
-	S12B				1	1	1	4	8	1	1	3	5	1	5	1	1	6	2	1	3	1	2	1	2	1	2	1	48		
-	S12D				1	2	2	2	2	1	2	2	3	2	1	3	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	13		
-	S9C	1	1	1	2	1	2	2	5	1	2	2	3	2	1	3	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	42		
-	S9D			1	2	2	1	1	2	4	5	4	4	7	6	2	4	5	1	5	4	1	1	1	1	1	1	1	69		
-	S9E	1	1	1	1	3	3	2	5	3	9	2	7	4	7	5	8	6	10	5	6	10	4	2	1	2	1	1	115		
-	S9/10				1							2	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9			
-	S10/9								1			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	5			
Kongsb.	S13C	1	1	1	3	1	3	1	2	2	2	8	1	1	2	1	2	1	1	3	4	1	3	4	1	3	4	1	37		

○ = Typens gennemsnitsvægt

Obs. S17 er ikke medtaget i nærværende oversigt (færre end 5 stk af pålidelig kvalitet til rådighed).

Lille og stor møntblanket
hhv. ca. 28 og 31 mm.

Diameter

De målte blanketter spænder vidt fra mindste diameter på 27,05 mm til største på 31,45 mm. Den største har således 16,3% større diameter end den mindste. Sammenlignes disse blanketters fladeareal, 5,75 cm² for den mindste og 7,77 cm² for den største, ses forskellen langt tydeligere, idet den største blanket har 35,1% større flade end den mindste.

Som det fremgår af de skematiske oversigter er der iøjnefaldende diameter-forskelle mellem de forskellige skillingstyper. Det ses, at typerne S13B, S13C, S16 og S17 har de mindste diametre og at S10B, S10A, S12D, S9C, S9D S9E og stempelblandingerne har de største diametre. Der afslører sig også en tydelig udvikling gennem udmøntningsårene med de mindste blanketter udmøntet de første år (1771-73) og herefter en gradvis øgning over mellemårene til de største blanketter i de seneste år (1783-84). Kongsberg-mønterne udgør dog her undtagelsen, der bekræfter regelen.

Tykkelse

Også her konstateres stor forskel mellem mindste og største blanket. Den tyndeste er målt til 1,68 mm og den tykkeste til 2,69 mm. Den tykkeste er således hele 60,1% tykkere end den tyndeste. Sammenlignes de to blanketters volumen fås 1,18 cm³ for den tyndeste (der har diameter 29,88 mm), og 1,67 cm³ for den tykkeste (der har diameter 28,09 mm). Med andre ord har den tykkeste mønt 41,5% større volumen. Vi ser, at den tynde blanket har en noget større diameter end den tykke blanket, således at forskellen i volumen ikke helt bliver så stor som forskellen i mønternes tykkelse gav anledning til at tro. Forskellen repræsenterer dog alligevel en anseelig forskel i metalforbruget til disse to mønter.

Der kan for blankettykkelsernes vedkommende ikke udledes helt de samme typeforskelle som i forbindelse med diametrene, men tendensen er dog tydelig nok, især i Altona, hvor de første års udmøntninger har klart tykkere blanketter, hvorefter tykkelsen reduceres og der sluttes de sidste år med de tyndeste blanketter. I København er der ikke store udsving i tykkelsen af blanketterne.

Det bør i øvrigt bemærkes, at store blanketter normalt er forholdsvis tynde og at små blanketter normalt er forholdsvis tykke, naturligt nok for at give balance i metalforbruget.

Vægt

Igen meget store forskelle fra letteste til tungeste mønt, nemlig fra 8,83 g til 13,82 g. Den tungeste er altså hele 56,5% tungere end den letteste blanket.

Men det relativt ringe antal vejede mønter, især få af de ældste typer, sammenholdt med blanketternes meget svingende konserveringsgrad, gør det usikkert at drage konklusioner i relation til type-forskelle. Der spores som ventet, med kendskab til mønternes tykkelse, en tendens i Altona til tungere blanketter i de første udmøntningsår, men i øvrigt må det konstateres, at blanketternes vægt er bemærkelsesværdig ens for såvel typer som Møntsteder.

Metallet

Møntmetallet er kobber, et grundstof, der har massefylde (vægtfylde) 8,96, smeltepunkt ved 1083° celsius og som er kemisk ret bestandigt. Disse egenskaber sammenholdt med kobberets almindelige forekomst i mange egne af verden har gjort, at kobber traditionelt gennem

tiderne har været et dominerende møntmetal og altså også fundt anvendelse ved udmøntningen af 1-skillings 1771.

Men det var store og dyre mængder, der skulle til for at dække behovet i forbindelse med denne omfattende udmøntning. Hvis man regner lidt på udmøntningstallene og mønternes gennemsnitsvægt, kan man konstatere, at der har skullet bruges ialt ca. 650.000 kg kobber (altså 650 tons) og prisen for denne mængde har været ca. 310.000 Rigsdaler (ca. 30 mill. skilling). Ganske imponerende tal efter datidens forhold.

Metallets oprindelse

Alt dette metal, ca. 90 m³ i volumen, havde, som vi tidligere har hørt, vidt forskellig oprindelse, såsom indkøb fra Sverige (bl.a. svenske plåtmønter) og Tyskland (købmand Olde i Hamburg), udvindinger i norske miner (Røros

i Trøndelag), Kongens tiendekobber fra kobberværkerne, Brændevinsredskaber fra Zahl-Cassen i Kristiania, Indsmeltning af brændevinskobberkedler osv. Alle ressourcer blev udnyttet.

Metallets kvalitet

Ikke alt kobberet var lige velegnet til udmøntninger, bl.a. indeholdt det indsmeltede kobber fra brændevinskedlerne fremmedmetal fra jernringe mv., der ikke var blevet fjernet før smeltningen. Bergsø har omkring år 1940 ladet foretage en spektrografisk undersøgelse af 20 tilfældigt udvalgte ½- og 1-skillings 1771 (10 af hver) og påviser det interessante, at disse mønter, foruden kobber, også indeholder mange andre metaller, "urenheder". Ikke mindre end 8 fremmede metaller er det lykkedes at spore i mønterne. En summarisk oversigt over Bergsøs analyser ser således ud:

	Gennemsnitsindhold (promille)	Laveste indhold (promille)	Højeste indhold (promille)
Nikkel	2.09	0.04	18.00
Bly	4.20	1.10	10.00
Tin	0.45	0.00	2.40
Antimon	0.57	0.02	2.00
Arsen	0.80	0.40	1.70
Vismuth	0.14	0.07	0.25
Sølv	0.78	0.02	2.20
Guld	0.01	0.00	0.07

Det er da ganske morsomt at tænke sig, at 1771-skillingen også indeholder sølv, ja nogle stykker endda guld. Og så kunne det i øvrigt være interessant at få foretaget en metal-

analyse af 1771-skillingen med henblik på at finde eventuelle forskelle mellem de 3 møntsteder, ja måske også mellem de forskellige mønttyper.

1771-skillingen i "fremmede klæder"

Som tidligere nævnt ophørte udmøntningen af 1771-skillingen i 1785. Herefter cirkulerede den som gyldig mønt indtil 13. september 1814 (i Norge dog helt frem til udgangen af 1876), men allerede inden denne dato og igen sidenhen så skillingen dagens lys i nye og rigt varierede anvendelsesformer, af såvel officiel som uofficiel karakter.

Officielle anvendelser

Det mest kendte eksempel herpå er dens anvendelse som blanket for den danske 12 skilling 1812, Hede 11.

*FS og BS skilling 1812.
Bemærk rester af det oprindelige
1-skillingspræg.*

Denne 12-skillingsudmøntning fulgte i kølvandet af en kraftig seddelinflation i perioden 1807-13 med tilsvarende store kursfald for sedlerne i forhold til sølv og med seddelpåyden-der helt ned til 8 skilling, hvilket medførte, at skillemonterne forsvandt fra omsætningen. Næsten i desperation forsøgte man sig da med en 12 skilling og anvendte hertil 1771-skillingen som blanket, et i sig selv tydeligt udtryk for inflationens størrelse. Som tidligere omtalt indkaldtes d. 6. april 1812, under konfiskationstrussel, 1771-skillingerne og anvendtes nu umiddelbart, dvs. de overstempledtes direkte med det nye 12-skillingspræg. Overstemplingen var dog ikke bedre end at man på mange 12-skillinger ganske tydeligt kan skelne rester af det oprindelige 1-skillingspræg.

Prægningen fandt sted i København i et samlet antal af 764.240 stk (95.530 rd.). På denne måde endte altså 764.240 stk 1771-skillingers deres dage.

Jeg har indtil videre kun kunnet konstatere, at typerne S9 og S10 har været anvendt til 12-skillingsudmøntningerne. Jeg er enig med Sømød i, at det kunne være morsomt at identificere en af STAVEFEJLS-typerne på en 12-skilling 1812.

1/3 Speciedaler u/år Chr. VII

For nylig blev jeg bekendt med et lignende eksempel på overstempling som tilfældet med 12-skilling 1812, nemlig den danske 1/3 speciedaler u/år, Chr VII, kobberafslag, Hede 18, Schou 5b. Prægningen af denne, i øvrigt sjældne prøvemønt, fandt sted i København ca. 1805 ved hjælp af stempler skåret af C. H. Küchler og skete altså, i hvert tilfælde for nogle eksemplars vedkommende, ved direkte overstempling af 1771-skillingen. 1/3 speciedalens bagsidestempel, tilføjet værdi og årstal, anvendtes forøvrigt senere til udmøntningen af den førnævnte danske 12-skilling 1812.

1 skilling Species 1824, Norge

Sidst, men ikke mindst, er det tillige fastslået, at den norske 1 skilling species 1824, Bjørnstad og Holst 5a, prøveafslag, præget i Kongsberg, også produceredes ved overstempling af 1771-skillingen. I dette tilfælde skete det altså hele 40 år efter, at den sidste 1771-skilling havde forladt prægemaskinerne.

Uofficielle anvendelser

Førnævnte officielle anvendelser repræsenterer i antal langt flere mønter end de stykker, der medgik til det, der kan kaldes uofficielle anvendelser, men når det gælder fantasi, opfindsomhed og skabertrang ligger hovedvægten helt på de uofficielle frembringelser, hvor uautoriserede kontramarkeringer, graveringer og tilvirkninger af forskellig art i øvrigt, kendes i stort tal. Det efterfølgende er blot nogle få eksempler herpå - rundt blandt samlere findes givetvis mange lignende finurligheder, hvis oprindelse og baggrund desværre sjældent er kendt. Men under alle omstændigheder sættes fantasien i sving hos beskueren, der frit kan digte sin egen historie om disse mønters formål.

Smædemønt

Et velkendt eksempel på en tilvirket 1-skilling er mønten, hvis oprindelige præg (møntbilledet og indskriften) ved nedslibning er reduceret så der på bagsiden kun er levnet 1 DANSK og på forsiden kun kronen og ovalen, der med indridsninger er blevet til en obskøn figur.

Denne tilvirkning findes fra eksemplar til eksemplar i lidt varierende udseende, fx. er et eksemplar ved Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling, København uden 1-tal (på BS) og uden krone (på FS), men symbolikken er den samme.

Disse mønter har hidtil været nævnt som værende smædemønter fra oppositionen mod Struensee, altså hentydninger til hans kærlighedsaffære med dronning Caroline Mathilde. Imod denne antagelse taler imidlertid, at de mønter, som jeg har set tilvirket, alle ha været af typerne S9 og S10, dvs. mønter, der **tidligst** er præget i henholdsvis 1780 og 1773. Førstnævnte kan således tidligst være til-

virket som smædemønt 8 år efter at Struensee blev henrettet og magtkampen mod og omkring ham var afsluttet.

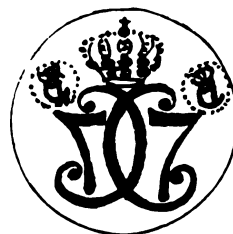
Mere sandsynligt synes det at være, at spotten var rettet mod kongehuset, måske især mod kongen selv, i mishag mod hans velkendte eskapader og natteliv på de Københavnske bordeller eller, at der ganske simpelt er tale om kontante udtryk for befolkningens (den mandlige) erotiske fantasier.

Sømod omtaler en stærkt nedslidt skilling, der har fået indslået det kinesiske tegn for "stor". Formålet hermed er desværre ikke kendt og samme ukendskab gør sig også gældende med hensyn til formål og hensigt med de efterfølgende eksemplarer - fantasien har frit spil.

Kontramærke

En type S9C (privat eje), hvis bagside har indslået Christian VII's kronede enkeltmonogram, hvorunder tallet 14 (eller 44) ses mellem to rosetter, altsammen med fladstempelt baggrund. Er der blot tale om, at et stålstempel har skullet afprøves?

To kontramærker

Et tilsvarende eksempel findes på en type S9E (Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling, København), der på forsiden, to steder, har indslået et lille rundt stempel visende Christian VII's kronede enkeltmonogram. Også her kan der være tale om afprøvning af et stempel.

Kontramærke: V. Tagart

En anden, type S10D (privat eje), har på forsiden stemplet navnet V. TAGART. Er der her tale om en reklamemønt, et kontroltegn, eller hvad? Og hvem/hvad var V. Tagart?

Love-token

Et andet eksemplar, type S10C (privat eje) har nedsleben forside, hvorpå er graveret navnet OSCAR. Mønten har påloddet øsken. Er det en "love-token" fra forældre til søn, fra hende til ham eller er det blot ejeren selv, der ønskede at identificere sig og udødeliggøre sit navn. Hvem var Oscar?

Kontramærke: FS

En type S10C (Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling, København) har på forsiden indslået bogstaverne FS og et eksemplar af type S13C (Oslo Universitet, Myntkabinett) har på såvel forside som bagside indslået bogstaverne LES. I begge tilfælde er formål og hensigt ukendt. Ved sidstnævnte Myntkabinett findes yderligere to eksempler på tilvirkede 1771-skillinger. Det ene, type S13A, er blevet presset til form af en halvkugle (som en knap) og det andet, type S12, har randen præget i riflet mønster, nøjagtigt som randprægningen hos 12 skilling 1812, Danmark, Hede 11. Er der i sidstnævnte tilfælde tale om en "smutter" i forbindelse med den tidligere omtalte officielle udmøntning af 12 skilling 1812?

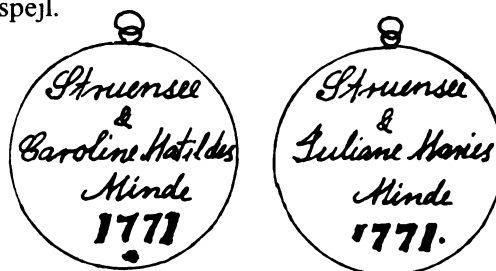
Love-tokens

1771-skillingen er selvfølgelig også blevet tilvirket til såkaldte "love-tokens". Et smukt eksemplar herpå (Oslo Universitet, Myntkabinett) er en type S10, hvor forsiden er nedsleben og herefter sirligt graveret med krummelurer og indskriften "Erindring fra KM (eller MK)". Mønten er desuden forsølvet. Mønten udtrykker jo nok en relation i et familie- eller kærlighedsforhold.

Love-token med spejlskrift

Et tredje eksempel i denne kategori er en type S9D (privat eje), der som den foregående mønt har nedsleben forside. Denne side er herefter påført nogle graveringer, der overfladisk betragtet forekommer at være tilfældige kruseduller, men som viser sig at være navnet N. C. Nörgaard skrevet (lidt primitivt) med spejlskrift. Prøv selv at holde illustrationen foran et spejl.

Ved Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling, København, findes 2 mønter, S10C, begge tilvirket som mindemønter med indskriptioner på bagsiden, henholdsvis

- Struensee & Caroline Matildes (sic) Minde
- Struensee & Juliane Maries Minde

De nævnte personer er Struensee (Geheimsekretær), Caroline Mathilde (Christian VII's dronning) og Juliane Marie (Frederik V's anden dronning).

Den førstnævnte mønt anføres hos Vilh. Bergsøe (nr. 1242) som værende præget under Christian VIII (1839-48) i forbindelse med et selskab stiftet af literat Jørgensen-Fomtau, som, angiveligt udgav forskellige skrifter, hvori han søgte at "rense" Struensee for dennes meget omtalte kærlighedsforhold til Caroline Mathilde.

Den anden mindemønts udseende (præg) gør det sandsynligt, at den er fra samme periode og kan henføres til samme selskab, som den første mønt, men hensigten med at minde Struensee og Juliane Marie på en og samme mønt forekommer noget besynderligt, taget i betragtning, at Juliane Marie var stærkt medvirkende til Struensees fald.

I familie med "love-tokens" er vel også de almindeligt kendte forsøvede eller fortinnede skillinger samt møntsamlernes skræk, de pudsede mønter. Uanset hvilke følelser disse mønter vækker, så repræsenterer de eksempler på menneskers trang til at pynte og forskønne de ting, de omgiver sig med - og på den baggrund er de vel ganske tilforladelige.

Praktiske formål

I et læserbrev i Møntsamlernyt 1974 beretter en møntsamlere om et fund gjort på Christiansø af en halv 1-skillings 1771 (type S12B) og udkaster den teori, at sådanne overklippede skillinger kunne tænkes at have tjent som 1/2-skillinger. En ganske interessant teori.

Kontramærke med hebraisk tekst

V. Hermansen beskriver et andet eksempel på en uofficiel anvendelse af 1771-skillingen, en type S15 (Den Kgl. Mønt- og Medaillesamling, København) der har bagsiden kontramarkeret med den hebraiske tekst BEHEMA KOSCHER KP på tre linier. Oversættelsen lyder "Kreatur ren København".

Det fortælles, at mønten har været udleveret som en form for understøttelse til fattige medlemmer af den jødiske menighed i København til brug ved betaling af en særlig "kødskat", der skulle erlægges ved køb af rituelt slaget kød. Ved at "kontrolstemple" mønterne forhindrede man, at svage sjæle fristedes til at bruge understøttelsen til andet end dens tiltænkte formål.

Kontramærke på FS

Tre kontramærker på BS

Et tilsvarende formål (kontroltegn) formodes et andet eksempel på kontramarkering at have haft. Der er her tale om tre forskellige stempler indslået i samme mønt, et med bogstaverne NL, et med bogstaverne AM og et med bogstavet M (NL og AM stemplerne professionelt udført i en ramme). NL-stemplet findes på møntens forside, de øvrige to på møntens bagside (AM-stemplet indslået to gange). Kontramarkeringerne virker tilfældige og lidt primitive og ville alt andet lige kunne antages at være stempelafprøvninger, men der er set hele 3 forskellige mønter, typerne S9D og 2 stk S10C (alle i privat eje) med disse stempler.

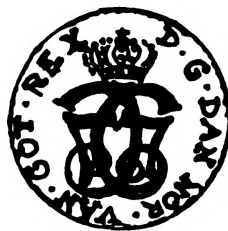
Påfaldende er det også, at kontramarkerne praktisk talt er udført på samme måde og på samme sted på mønterne - og der synes således at være tale om mere end blot stempelafprøvninger. Kan det tænkes at NL og AM-stemplerne har autoriseret mønterne som kontroltegn og at M-stemplet på et senere tidspunkt er indslået for at annullere dette brug? Det kan med sikkerhed konstateres, at M-stemplet på de ovennævnte 3 mønter er indslået senere end NL-stemplet (trykmærker på sidstnævnte afslører dette). Det kunne være interessant at vide om der eksisterer endnu flere skillinger med disse kontramarkeringer og/eller om der findes konkret viden om betydningen af bogstaverne og formålet med mønterne.

Sømod omtaler 5 kontramarkerede mønter (1 stk 1 skilling 1771 og 4 stk dansk 2 rigsbankskilling 1818) og forestiller sig, at mønterne fx kan have tjent som mønttegn, spillebrikker eller andet. 1771-skillingen (privat eje) type s12?, har på forsiden og bagsiden indslået en cirkel (diameter ca. 5 mm). 2 rigsbanksskillingerne er parvis ens. Den ene type har forside og bagside indslået med tre prikker (placeret som hjørner i en ligesidet trekant), den anden type er tilsvarende mærket, blot med fem prikker (placeret som på en terning med fem øjne).

Fire kontramærker på såvel FS som BS

Når de pågældende rigsbankskillinger omtales i nærværende sammenhæng, skyldes det at 2 stk 1771-skillinger (privat eje), begge type S10C, er fundet med kontramarkeringer, der minder herom. Den ene mønt har indslået fire små trekanter på forsiden og fire små klokkeformede figurer på bagsiden. Figurerne genfindes på den anden mønt, blot med trekanterne på møntens bagside og klokkerne vice versa.

Tryllemønt

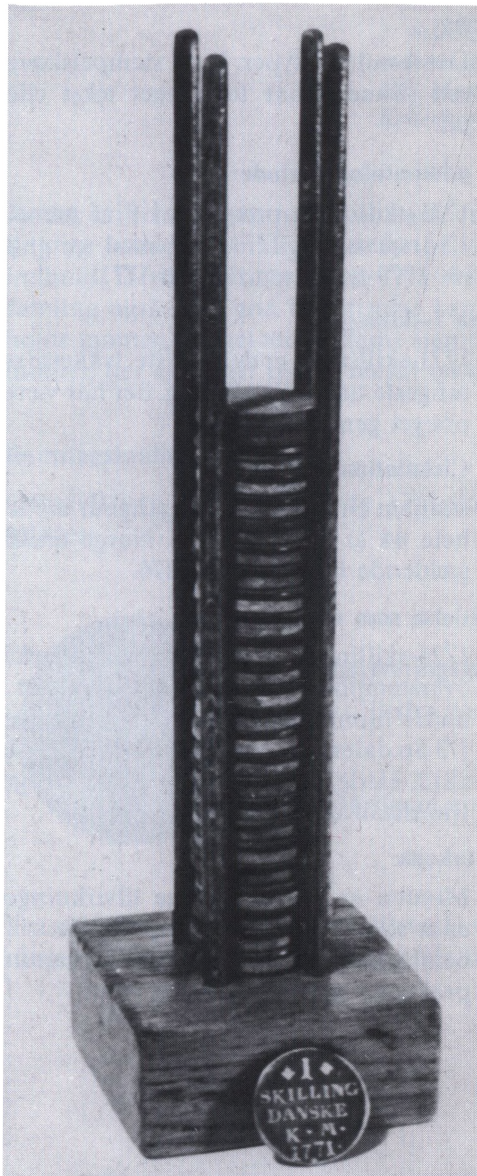
Vidt forskelligt fra de foregående eksemplarer er to 1771-skillinger (begge i privat eje), type S9 (eller S12) og S12A, der virkelig er kommet i "fremmede klæder" med det formål at kunne benyttes som redskap i et tryllesnummer/illusionsnummer. Den ene mønt, S12A bagside, er blevet sammensvejet med forsiden på en norsk 24 skilling (1772-1788), Hede 12, og den anden, S9 (eller S12) forside, er koblet sammen med bagsiden på en norsk 1/5 speciedaler (1796-1803), Hede 7. Hokus pokus, i en "hånde vending" ændres en beskeden kobberskilling til en agtværdig sølv mønt.

Til omtalen af skillingens anvendelse til praktiske formål hører også en række eksempler, hvor mønten er brugt som dekoration, fx i forbindelse med kobbærtøj.

Kobberkrus med 1771-skillinger

Som eksempel herpå findes et kobberkrus (privat eje) højde 29cm og diameter 16cm, der har indfældet 7 stk 1771-skillinger (1 mønt på krusets låg og 6 mønter på selve kruset arrangeret i et cirkulært mønster omkring en syvende mønt (1 sechsling 1787). Tilsvarende eksempler findes på såvel dansk som norske museer.

*Voltasøjle, bl.a. opbygget af 25 stk
1 skil. 1771.*

Slutteligt skal omtales to eksempler på tilvirkede 1771-skillinger, hvoraf i hvert tilfælde det ene har haft praktisk anvendelse til formål.

Det ene eksempel, type S10C (privat eje), har randen systematisk indbanket hele vejen rundt, således at kanten på såvel forside som bagside står ophøjet ca. 1,5 mm i forhold til møntfladen. Herved er opnået, at mønten eksempelvis er meget nem at samle op fra en plan flade. Kan denne mønt have tjent som vægtlod eller lignende?

Det andet eksempel findes på Danmarks Tekniske Museum, Helsingør, hvor man er i besiddelse af en meget sjælden museumsgenstand, en original VOLTASØJLE (elektrisk batteri) opkaldt efter dets opfinder, fysikeren Alessandro Volta. Den her nævnte voltasøjle består af 25 zink- og 25 kobberskiver, parvist (kobber/zink) stablet i en søjle med filtskiver (oprindeligt vædede skiver) mellem hvert kobber/zink-skivepar - og det viser sig, at de 25 kobberskiver alle er mønter, 1 skilling 1771.

Verdens første voltasøjle blev konstrueret i året 1800. Et kvalificeret bud på den her omtalte voltasøjles fremstillingstidspunkt vil da være et sted mellem 1800 - ca. 1814 (året hvor 1771-skillingerne i Danmark ugyldiggjordes og indkaldtes fra cirkulationen).

Lykkeskilling

En indirekte, men ikke desto mindre væsentlig rolle, har 1771-skillingen sikkert haft som "lykkeskilling" blandt befolkningen. Benzons fortæller, at en virkelig lykkeskilling var en mønt, der kunne fremvise mange 7-taller, desto flere desto større lykke, så ejeren af en 1771-skilling, der jo har hele fire 7-taller (to i 1771 og to i kongens monogram) kunne vel trygt se fremtiden i møde.

Altså endnu et interessant perspektiv, hvori 1771-skillingen kan betragtes.

At samle 1771-Skillinger

Den enkelte møntsamlers opgave er selv at afgøre omfanget og indholdet af sin møntsamling. Fantasi, ambitionsniveau og økonomisk formåen er i den henseende vægtige faktorer, som gælder enhver møntsamling og således også en samling af 1771-skillinger.

Efterfølgende resume af 1771-skillingens historie er tænkt som inspirationskilde til brug ved start og opbygning af forskellige og individuelle 1771-skillingssamlinger. Historien er kort fortalt:

3 Møntsteder:

1771-skillingen prægedes i Altona, København og Kongsberg.

3 Stempelskærere:

J. H. Wolff (i Altona), J. E. Bauert (i København) og A. Lunde (i Kongsberg) skar stemplerne.

Ca. 55 mill stk:

Der prægedes ialt 54.757.104 stk 1-skillinger kulminerende i året 1784 med ca. 31 mill., heraf alene i Altona næsten 20 mill. stk.

Forskellige stempler og typer:

Skønsmæssigt har der været anvendt ialt mellem 600 - 700 forskellige stempelpar til udmøntningen af de mange 1-skillinger. Med datidens fremstillings-teknik samt forskellige stempelskærere og møntsteder fremkom selvsagt mange forskellige skillingstyper med hver deres karakteristiske præg.

Udveksling af stempler:

Stempelskæreren Bauerts stempler (fra København) anvendtes til hjælp ved

prægningen i Altona. Det er konstateret, at der herved er præget mønter med "sammenblandede" stempelpar, dvs. mønter, der har den ene side præget af et Bauert-stempel og den anden side præget af et Wolff-stempel.

Fejlpræg:

Der kendes 5 typer, hvor stempelskæreren (Bauert) har fejlpæret tekst eller tal.

Lang udmøntningsperiode:

1771-skillingen prægedes i 9 af årene i 15-årsperioden 1771-1785 med samtlige (÷ 1779-type), antedateret 1771.

Største 1-skilling:

1771-skillingen er den største, tykkeste og tungeste danske 1-skilling, der har været præget gennem tiderne.

Lang Cirkulationsperiode:

Mønten cirkulerede som gangbar mønt i hele 44 år (1771-1814). I Norge endda gældende helt frem til 1876.

Anvendelse som møntblanket:

1771-skillingen anvendtes ved direkte overstempling som blanket for mindst 3 andre mønttyper i Danmark og Norge. 1/3 Sp.daler Chr. VII u/år, Hede 18, 12 sk. 1812, Hede 11 og 1 sk. sp. 1824, Norge, Bjørnstad og Holst 5a).

Love-tokens:

Mønten er via forskellige tilvirkninger endt som "love-tokens", uofficielle betalingsmidler og forskellige former for praktiske hjælpemidler og pynt.

2 eksempler på dobbeltprægede mønter, type S10A og A10C. (Den Kgl. Mønt- og Medallesamling i København).

Jo, der er incitament nok til at starte en samling og masser af muligheder for et varieret indhold. Dertil kommer, at en 1771-skillings-samling også med god berettigelse kan indeholde mønter, præget med samme stempelpar, mønter, der er meget tynde, meget tykke, har

forholdsvis stor diameter, lille diameter, stor vægt, lille vægt, er skævt centreret, dobbeltpræget, skævt orienteret osv. osv. Og hvorfor ikke også eksempler på mønter, der er meget slidte, er slebne, irrede, tærede, ridsede, stødte osv. Kun fantasien sætter grænserne her.

Bevaringskvalitet

Generelt kan kvaliteten af de 1771-skillinger, der er bevaret frem til vore dager beskrives således:

Konserveringsgrad

Bedre end 1+
1+
1
Dårligere end 1

Forekomst

Meget sjælden.
Sjælden.
Almindelig.
Meget almindelig.

Det skal tilføjes, at de bedre kvaliteter (1+ og bedre) oftest forekommer blandt de senere udmøntninger (1783-85) og næsten aldrig blandt de tidlige (1771-1773).

Sjældenhed

1771-skillingstypernes indbyrdes sjældenhed kendes ikke, men via de kendte udmøntningstal for Møntstederne og de konstaterede forekomster af typerne i større samlinger, er det dog muligt at give et rimeligt bud herpå, således som vist herefter.

Typerne i rækkefølge efter sjældenhed (den almindeligste først):

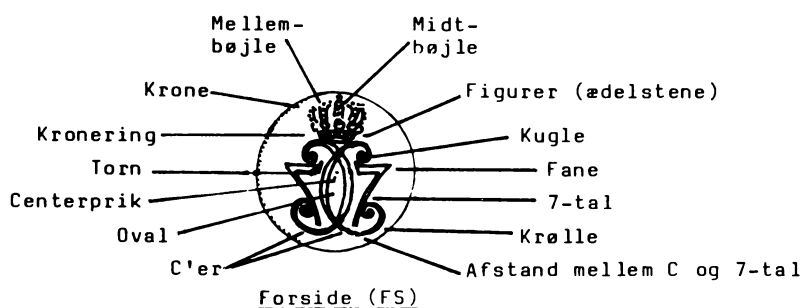
Type	Forekomst i % af samtlige typer
S9E	16 %
S10C	14 %
S9C	10 %
S10A	10 %
S12B	8 %
S9D	7 %
S10D	7 %
S12A	5 %
Stempelblanding	4 %
S12C	4 %
S10B	3 %
S12D	3 %
S13A	3 %
S13C	3 %
S15	2 %
S21, S17, S16, S18, S14A, S14B, S19, S9A, S9B, S13B, S20, S11 og S10E, hver type	< 1 %

Hvad koster en samling?

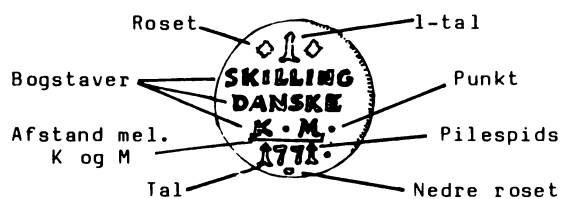
Svaret herpå beror selvsagt på samlingens indhold/sammensætning og, som det oftest er tilfældet, især på mønternes bevaringskvalitet og sjældenhed - desto bedre kvalitet og sjældnere mønter, der ønskes, desto dyrere bli-

ver samlingen. Med hensyn til eksakte prisansættelser henvises til aktuelle møntkataloger og møntauktioner med skyldig hensyntagen netop til skillingernes bevaringskvalitet og sjældenhed.

Nøgle til hurtig type-bestemmelse af 1-skillling 1771

Forside (FS)

Bagside (BS)

En hurtig type-bestemmelse af en given 1771-skillling kan ske via besvarelse af spørgsmålene i det efterfølgende skema.

Såfremt spørgsmålene ikke vil kunne besvares med JA eller NEJ, eller leder til selvmodsigelse eller uforståelige type-bestemmelser, er årsagen et af to:

- den aktuelle mønt er i så dårlig bevaringstilstand, at dele af møntens præg (karakteristika), fx. punkter, er forsvundet eller
- den aktuelle mønt er en hidtil ubeskrevet type.

I en del tvivlstilfælde vil vished kunne opnås ved at se skemaerne, "Typernes karakteristika", og sammenholde møntens præg med de der beskrevne møntdetaljer.

Sp. nr.	Spørgsmål	Svar	Vejl./typebestemmelse
1	Har BS årstallet 1779	Ja	Mønten er type S10E
	Har BS stavfejl DANKSE	Ja	Mønten er type S18
	Har BS stavfejl DANAKE	Ja	Mønten er type S19
	Har BS stavfejl DNASKE	Ja	Mønten er type S20
	Har BS stavfejl SKILLIING MK	Ja	Mønten er type S21
		Nej til sp.1	Fortsæt ved sp.2
2	Har FS afskårne C'er uden kugler foroven og krøller uden kugler forneden	Ja	Mønten er type S15
		Nej	Fortsæt ved sp.4
3	Har FS relativt tykke 7-taller med stort svaj og ender C'erne i store krøller stort set uden kugler	Ja	Fortsæt ved sp.3a
		Nej	Fortsæt ved sp.4
3a	Har BS punkt efter både KM og 1771	Ja	Mønten er type S16
	Har BS kun punkt efter KM	Ja	Mønten er type S17

4	Hvilken form har rosetterne på BS		
	  Stjerne	Ja	BS er Wolffs, Altona. Fortsæt ved sp.5
	  Ruder	Ja	BS er Wolffs, Altona. Fortsæt ved sp.6
	  Fliget firkløver	Ja	BS er Bauerts. Fortsæt ved sp.7
	  Firkløver	Ja	BS er Bauerts, København. Fortsæt ved sp.8
  Blomst	Ja	Mønten er Lundes, Kongsberg. Fortsæt ved sp.9	
5	Har BS punkt efter både KM og 1771	Ja	Fortsæt ved sp.10a
	Har BS kun punkt efter KM	Ja	Fortsæt ved sp.10b
6	Har BS 1-tallerne (i 1771) "halv pilespids"	Ja Nej	BS er type S9D. Fortsæt ved sp.13 BS er type S9E. Fortsæt ved sp.13
7	Har FS stor krone (ca. 13mm bred) og 7-taller med svaj på fanen og "torn" på fanens forkant	Ja	Mønten er type S13A
	Har FS middel → stor krone (ca. 12 mm bred)	Ja	Fortsæt ved sp.12a
8	Har BS punkt efter DANSKE, KM og 1771	Ja	Fortsæt ved sp.11
	Har BS kun punkt efter DANSKE og KM	Ja	Fortsæt ved sp.12b
9	Har BS punkt efter DANSKE, KM og 1771	Ja	Mønten er type S13C
	Har BS kun punkt efter KM og 1771 samt karakteristisk K	Ja	Mønten er type S13B
10a	Er BS 1-tallet (i 1-silling) lille (ca. 4mm)	Ja	BS er type S9A Fortsæt ved sp.13
	Er BS 1-tallet (i 1-silling) stort (5-6mm) og bredt (ca. 1,5mm)	Ja	BS er type S9B Fortsæt ved sp.13
	Er BS 1-tallet (i 1-silling) stort (5-6mm)	Ja	BS er type S9C Fortsæt ved sp.13
10b	Er BS 1-tallet (i 1-silling) lille (ca. 4mm)	Ja	BS er type S12A Fortsæt ved sp.13
	Er BS 1-tallet (i 1-silling) stort (5-6mm) og bredt (ca.1,5mm)	Ja	BS er type S12C Fortsæt ved sp.13
	Er BS 1-tallet (i 1-silling) stort (5-6mm) og smalt (ca. 1mm)	Ja	Fortsæt ved sp.10c

10c	Har BS 1-tallerne (i 1771) "pilespids"	Ja	BS er type S12D Fortsæt ved sp.13
	Er BS 1-tallerne (i 1771) uden "pilespids"	Ja	BS er type S12B Fortsæt ved sp.13
11	Er BS M (i KM) stort med spredte ben og kort midterstreg	Ja	BS er type SloA eller SloB, som er ens. Fortsæt ved sp.13
	Er BS M (i KM) af samme størrelse som de øvrige bogstaver	Ja	BS er type SloC Fortsæt ved sp.13
12a	Har BS roset mellem 17 og 71	Ja	Mønten er type SloD
	Har BS punkt i stedet for roset mellem 17 og 71	Ja	Mønten er type S14A
12b	Har BS roset mellem 17 og 71	Ja	Mønten er type S11
	Har BS punkt i stedet for roset mellem 17 og 71	Ja	Mønten er type S14B
13	Har FS 7-tallerne fane med buet overkant og nedstreg, der er breddere forneden	Ja	FS er Wolffs, Altona. Fortsæt ved sp.14
	Har FS 7-tallerne fane med vandret overkant og nedstreg med samme bredde i hele sin længde	Ja	FS er Bauerts, København. Fortsæt ved sp.15
14	Er FS afstanden forneden mellem 7-tal og C ca. 1,0 mm	Ja	FS er type S9A, S12A eller S12C, som alle er ens
	Der er ingen eller kun meget lille afstand $\leq 0,5$ mm forneden mellem 7-tal og C	Ja	FS er type S9B, S9C, S9D, S9E, S12B eller S12D, som alle er ens
15	FS krone er relativt stor og har kun et punkt i midtbøjlen. Ovalen er lille og C'erne små (16-17 mm høje) med store kugler	Ja	FS er type SloA
	FS krone er relativt stor. Ovalen er stor. C'erne er store (ca. 18mm høje) med store kugler	Ja	FS er type SloB
	FS krone er middelstor. Ovalens størrelse varierer meget fra mønt til mønt. C'erne er store (17-19mm høje) med små kugler	Ja	FS er type SloC

APPENDIKS OM ½-SKILLING 1771

Når talen er om 1771-skillingen, er det selvfølgelig nærliggende, at omtale "halvbroderen" ½-skillingen 1771, selvom den unægteligt levede lidt i skyggen af storebror.

Også ½-skillingen antedateredes 1771, men dog kun to år, 1773 og 1784. På de efterfølgende sider beskrives bl.a. de typeforskelle, der også for ½-skillingen gør sig gældende. ½ skilling 1771 ser således ud:

Forsiden viser Christian VII's kronede, enkelt monogram (C om 7-tal).

Møntkant: Perlering.

Bagsiden indeholder 5 linier indskrift:

½
SKILLING
DANSKE
KM
1771

samt rosetter på hver side af ½. Desuden et varierende antal punkter præget efter DANSKE, KM og 1771 samt mellem K og M. (KM = Kobber Mynt)

Møntkant: Perlering.

Møntrand: Glat.

Blanket: Kobber, diameter ca. 24,5 mm, tykkelse ca. 1,75 mm og vægt 5,846 g (officielt).

Udmøntningstallene for ½ skilling 1771:

	Udmøntningsår	Altona		København	
		Stk	Rigsdaler Kurant	Stk	Rigsdaler Kurant
	1771	235.776	(8,6%) 1.228		
	1773			625.920	(22,7%) 3.260
	1784			1.894.272	(68,7%) 9.866
I alt		235.776	1.228	2.520.192	13.126

Samlet udmøntning: **2.755.968 stk.** (14.354 Rigsdaler Kurant).

(tallene i parentes angiver den procentuelle andel af det totale antal møntede ½-skillingen).

½-Skilling 1771, udmøntningen

Talmæssigt udmøntedes altså godt 2,5 mill. ½ skilling 1771, et i sig selv ganske pænt antal efter datidens forhold, men der var faktisk kun tale om ca. 5% af storebrors, 1 skilling 1771, udmøntningstal, hvilket vel endnu en gang understreger sidstnævntes utrolige mængde mønter. ½-skillingsprägningen skete som nævnt 3 forskellige år:

I Altona 1771 og i København 1773 og 1784, det sidste år alene med godt 2/3 af totaludmøntningerne - i øvrigt det år, da det også gik mest hektisk til med 1-skillingsprägningen.

½-skilling 1771, typer

Schou anfører 2 typer (S22 og S23), medens Stolberg mener, at type S22 findes med forsideforskelle, der berettiger til to forskellige typer (S22A og S22B) og får således ialt 3 typer. Stolberg anfører tillige, at S22A findes med både ruder- og firkløverroset, men tildeler, forunderligt nok, ikke selvstændige typenumre i dette tilfælde.

Efterfølgende vises de ialt 5 forskellige typer, som jeg finder relevante:

Type-nr.	Oprindeligt Schou nr	Oprindeligt Stolberg nr.	Møntsted		Udmøntningsår	Stempel-skærer
			Altona	København		
S22A	S22	S22A	X		1771	Wolff
S22B	S22	S22A		X	1773	Bauert
S22C	S22	S22A		X	1773	Bauert
S22D	S22	S22B		X	1784	Bauert
S23	S23	S23	X		1771	Wolff

½-Skillings-typernes karakteristika og udmøntningsrækkefølge

1-skilling 1771 mønternes rosetter, punkter, 1-taller, 7-taller og prægestil i øvrigt genfindes hos ½-skillingsmønterne og gør det derfor relativt enkelt at identificere disse mønters udmøntningssteder og stempelskærere.

1771. S23.

De første ½ skilling 1771 udmøntedes i Altona, hvor det blev til godt 200.000 stk dette år (totalt for S23 og efterfølgende S22A). Wolff er stempelskæreren. Hans stjerne-roset, som svarer til hans tidlige udgaver af 1-skillings typer, går man ikke fejl af, og 1-taller med "pilespids" nikker

man også genkendende til. Typen har 2 punkter (efter KM og 1771). C i monogrammet er kort og bredt og 7-tallet, der i øvrigt er "ude af balance" som følge af en næsten lodret nedstreg, leder tanken en smule mod Wolffs 1-skillinger S16 og S17.

1771. S22A.

Type S22A udmøntedes også i 1771 og er identisk med foregående S23 bortset fra, at den har 3 punkter (efter DANSKE, KM og 1771).

Og hermed sluttede Wolff og Altona deres medvirken i ½-skillingsproduktionen.

1773. S22B.

København og Bauert overtog prægningen. Ialt godt 600.000 stk blev det til dette år og som med 1-skillingen skete det med antedatering 1771. Bauerts fligede firkløver-roset, lille afstand mellem K og M samt hans karakteristiske bogstaver og 1-taller genfindes fra hans samtidige 1-skillingstyper. Typen har 3 punkter (efter DANSKE, KM og 1771.). Forsiden minder en del om Wolffs typer S23 og S22A, men kronen virker større og 7-tallet mere "harmonisk" i stilen.

1773. S22C.

Dette år prægede Bauert også denne type, S22C, som er magen til foregående, S22B, bortset fra rosetten, som er en "ren" firkløver-roset.

1784. S22D.

Efter 11 års pause genoptoges ½-skillingsprægningen i København og dette tredje udmøntningsår skulle vise sig at blive det mest produktive, men også det sidste år, hvor denne ½-skillingsstype prægedes. Ialt ca. 2 mill. stk så dagens lys dette år. Mønten er Bauerts. Bagsiden er magen til hans tidligere type S22C (firkløver-

roset og 3 punkter) og forsiden svarer nu til hans samtidige 1-skillinger, især S10C. Kronen er blevet mindre og C i monogrammet er langt og smalt. 7-tallet, der har fane med vandret overkant og nedstreg med samme bredde i hele sin længde, svarer nøje til Bauerts 7-taller på 1-skillingerne.

Bevaringskvalitet

½-skilling 1771 forekommer sjældent i bedre kvalitet end 1+ og ses oftest i kvalitet 1-1(+).

Som hos 1-skillingerne træffes de bedre kvaliteter som regel blandt de senest udmøntede, i dette tilfælde altså blandt type S22D-mønterne.

Sjældenhed

Som for 1771-skillingerne er den efterfølgende sjældenhedsvurdering af ½-skilling 1771 givet som en samlet bedømmelse ud fra kendskabet til Møntstedernes udmøntningstal og den konstaterede forekomst af ½-skillings typerne i større samlinger.

Typerne i rækkefølge efter sjældenhed (den almindeligste først):

Type	Forekomst i % af samtlige typer
S22D	70 %
S22B	14 %
S23	8 %
S22C	4 %
S22A	4 %

Litteraturfortegnelse

Benzon, Gorm:

"De fandens penge", Thaning og Appel, Danmark 1978.

Bergsøe, Paul:

Spektrografiske undersøgelser af eskimokobber samt af svenske og danske kobbermønter, Meddelelser fra Akademiet for de Tekniske Videnskaber, 1941, nr. 2.

Bergsøe, Vilhelm:

Danske Medailler og Jetons fra 1789-1891, København 1893.

Bjørnstad, O. Chr. og Holst, Hans:

Norges Mynter efter 1814, Oslo 1927.

Craig, W. D.:

Coins of the World 1750-1850, 3. udg. Wisconsin 1976.

Flensborg, Peter:

Møntårbogen 1976, Charlottenlund 1976.

Grøn, Fredrik:

"Hellig kilde med helbredende kraft for sygdomme", Fortidsminnesmerkeforeningens årsberetning for 1909. (Senere detaljeret beskrevet af Gunvor Lindstad i Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad, 1941, nr. 7).

Hede, Holger:

Danmarks og Norges mønter 1541.1814.1970, 2. udg., København 1971.

Hermansen, Victor:

Penge og propaganda, Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad, 1951, nr. 2.

Jørgensen, K. O. B.:

Teknisk Museums nyeste fund, Ingeniør og Bygningsvæsen, 1962, nr. 24.

Lundgren, Per:

Kobberskillingen 1771, Myntsamlernytt fra Norsk Numismatisk Forening, nr. 4 og 5, 1945.

Pedersen, Frank:

Kongsberg-typen af den dansk/norske 1-skillling 1771, bekræftet, NNF-NYTT Norsk Numismatisk Tidsskrift 1989, nr. 2.

Petersen, Kai:

Danmarkshistorien hvornår skete det, Politikens Forlag, København 1977.

Rønning, Bjørn R.:

En almindelig Mynt, Aftenposten, Oslo 26 jul 1971.

Schou, H. H.

Beskrivelse af danske og norske Mønter 1448-1814 og danske Mønter 1815-1923, København 1926.

Sieg, Frovin

Siegs møntkatalog 1983, Danmark incl. tillæg, Skals 1982.

Stolberg, Erik:

1 skillinger 1771, Møntsamlernyt 1973, nr. 2.

Sømod, Jørgen:

Skillingen fra 1771, Møntsamlernyt 1971, nr. 1.

Sømod, Jørgen:

Ivigtut, Møntsamlernyt 1990, nr. 1.

Wilcke, J.:

Kurantmønten 1726-1788, København 1927.

1 skilling 1771, FORSIDER

KØBENHAVN, J.E. Bauert.

S10A

S10B
S11

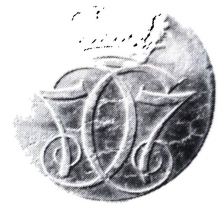
S10C S19
S10E S20
S18 S21

S10D
S14A
S14B

S13A

S15
(Altona)

ALTONA, J.H. Wolff.

S9B S9E
S9C S12B
S9D S12D

S9A
S12A
S12C

S16
S17

Kongsberg, A. Lunde.

S13B
S13C

1 skilling 1771, BAGSIDER

KØBENHAVN, J.E. Bauert.

S10A E.
S10B M.
17 71.S10C E.
M.
17 71.S10D E.
S13A M.
17 71.S10E E.
M.
17 79.Som S10B
men ikke
punkt
efter 1771S11 E.
M.
17 71S14A E.
M.
17.71.S14B E.
M.
17.71S15 E.
M.
17 71.
(Altona)S18 E.
M.
17 71.S19 E.
M.
17 71.S20 E.
M.
17 71.S21 E.
M.
17 71.

1 skilling 1771, BAGSIDER

ALTONA, J.H. Wolff.

S9A E
M.
17 71.S9B E
M.
17 71.S9C E
M.
17 71.S9D E
M.
17 71.S9E E
M.
17 71.S12A E
M.
17 71S12B E
M.
17 71S12C E
M.
17 71S12D E
M.
17 71S16 E
M.
17 71.S17 E
M.
17 71

KONGSBERG, A. Lunde.

S13B E
M.
17 71.S13C E.
M.
17 71.

$\frac{1}{2}$ skilling 1771, FORSIDER

ALTONA, J.H. Wolff.

S22A
S23

KØBENHAVN, J. E. Bauert.

S22B
S22C

S22D

 $\frac{1}{2}$ Skilling 1771, BAGSIDER

ALTONA, J. H. Wolff.

S22A E.
M.
17 71.S23 E.
M.
17 71.

KØBENHAVN, J. E. Bauert

S22B E.
M.
17 71.S22C E.
S22D M.
17 71.

